

Till statsrådet och barn – och familjeminister Berit Andnor, Socialdepartementet

Regeringen beslutade den 24 juli 2003 att tillkalla en särskild utredare med uppgift att föreslå en samlad statlig organisation, som på ett effektivt och slagkraftigt sätt kan bistå regeringen och övriga aktörer i arbetet med att genomföra den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (prop. 1999/2000: 79 bet. 1999/2000:SoU14 rskr. 1999/2000:240).

Greger Bååth, generaldirektör för Specialskolemyndigheten, förordnades från och med den 24 juli 2003 till särskild utredare.

Som sekreterare i utredningen förordnades från och med den 1 september 2003 Margareta Meyer Ridbäck, organisationskonsult samt Olle Palm, utvärderare.

Som experter i utredningen förordnades från och med den 6 oktober 2003 Susann Forsberg, avdelningschef, Hjälpmedelsinstitutet, Anita Boman, utvecklingschef, Statens institut för särskilt utbildningsstöd, samt Hans von Axelson, kanslichef, Handikappombudsmannen.

Som sakkunniga i utredningen förordnades från den 6 oktober 2003 Astrid Nensén Ugglå, ämnesråd, Finansdepartementet, Susanne Jansson, enhetschef, Ekonomistyrningsverket, Michael Blom, departementssekreterare, Socialdepartementet, samt Roland Håkansson, förbundssekreterare, De Handikappades Riksförbund.

Utredningen, som antagit namnet Handisam – utredningen om handikappolitisk samordning, får härmed överlämna sitt betänkande ”Handikappolitisk samordning – organisation för strategi och genomförande” (SOU 2004:54).

Örebro i april 2004.

Greger Bååth

/Margareta Meyer Ridbäck
Olle Palm

Innehåll

Förkortningar	9
Sammanfattning	11
Summary	23
1 Utredningens uppdrag och arbete	35
2 Handikappolitiska utgångspunkter	39
2.1 Nationella handlingsplanen.....	39
2.1.1 Mål och arbetsområden.....	40
2.1.2 Statliga myndigheters ansvar.....	41
2.1.3 Sektorsmyndigheter	41
2.1.4 Nationellt tillgänglighetscenter	42
2.1.5 Bättre bemötande.....	42
2.2 Handikappdelegationen.....	45
3 Nuvarande organisationsstruktur	47
3.1 Sisus	47
3.1.1 Verksamhet	49
3.1.2 Ekonomi och administration	56
3.2 Hjälpmedelsinstitutet	59
3.2.1 Verksamhet	60
3.2.2 Organisation och resurser.....	68
3.3 Handikappombudsmannen	70
3.3.1 Handikappombudsmannens verksamhet i stort.....	71
3.3.2 Tillgänglighetscentrum.....	72
3.3.3 Organisation och resurser.....	75

4	Styrning och samordning	77
4.1	Sektorsmyndigheternas erfarenheter	77
4.2	Handikapporganisationernas synpunkter	83
4.3	Två andra tvärsektoriella politikområden	87
4.3.1	Miljöpolitik	87
4.3.2	Integrationspolitik	90
4.4	Förvaltningspolitiska utgångspunkter	92
4.4.1	Ansvar och roll för staten gentemot andra aktörer	92
4.4.2	Statliga organisationsprinciper	94
4.4.3	Finansiella utgångspunkter	95
5	Sammanfattande utgångspunkter	97
6	Utredningens förslag och överväganden	99
6.1	Övergripande samordning av handikappolitiken	100
6.1.1	Uppgifter	100
6.2	Ny organisationsstruktur	103
6.2.1	Brukarorganisationer	106
6.2.2	Andra statliga myndigheter samt andra aktörer	107
6.2.3	Rollfördelning inom den gemensamma organisationsstrukturen	108
6.2.4	Finansiering	109
6.3	Den nya myndigheten	111
6.3.1	Samordning av sektorsansvar	112
6.3.2	Alternativa organisationsformer	113
6.3.3	Departementstillhörighet	114
6.3.4	Myndighetsform	115
6.3.5	Kompetensprofil	117
6.3.6	Finansiering	117
6.3.7	Ekonomi- och administrationsstöd	118
6.3.8	Lokalisering	118

6.4	”Nya HI:s” uppgifter och roll.....	119
6.4.1	Ombildning av Hjälpmedelsinstitutet.....	125
6.4.2	Finansiering av det nya institutet	126
6.4.3	Organisatoriskt samband mellan den nya myndigheten och det nya institutet.....	127
6.5	Konsekvenser för HO	128
6.6	Organisation för Sisus uppgifter – alternativa lösningar	130
6.6.1	Framtida organisation, generella utgångspunkter	130
6.6.2	Överväganden relaterade till respektive alternativ....	134
6.6.3	Finansiering.....	136
7	Ekonomiska konsekvenser	137
8	Författningskommentarer	139
Bilaga:		
	Kommittédirektiv (Dir 2003:94).....	141

Förkortningslista

AMS	Arbetsmarknadsstyrelsen
CID	Centrum för användarorienterad IT-design
CSN	Centrala studiestödsnämnden
CTT	Centrum för teleteknologi
ESV	Ekonomistyrningsverket
Fammi	Familjemedicinska institutet
FAS	Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap
FBR	Folkbildningsrådet
FN	Förenta Nationerna
FoU	Forskning och utveckling
HI	Hjälpmiddelsinstitutet
HO	Handikappombudsmannen
HSO	Handikappförbundens samarbetsorgan
KKR	Statens kvalitets- och kompetensråd
KTH	Kungliga Tekniska högskolan
LO	Landsorganisationen
Rh	Rörelsehinder
SFS	Svensk författningssamling
Sisus	Statens institut för särskilt utbildningsstöd.
SLF	Sjukvårdens leverantörsförening
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SUB	Sjukvårdshuvudmännens upphandlingsbolag
SRF	Synskadades Riksförbund
TCO	Tjänstemännens centralorganisation
TC	Tillgänglighetscenter vid Handikappombudsmannen
THUT	Tillgänglighet för studenter med funktionshinder vid Högre Utbildning
VHS	Verket för högskoleservice

Sammanfattning

Nedan följer först utredningens förslag och bedömningar i sammanfattning. Därefter följer en kort sammanställning av de viktigaste utgångspunkterna för utredningen med bland annat beskrivningar av nuvarande organisationsstruktur.

De generella principiella grundperspektiven i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken har varit utgångspunkt för utredningens arbete. De förslag och överväganden som presenteras skall därför ses i relation till dessa grundprinciper.

Den nya organisationsstruktur som utredningen föreslår skall främja de processer och det arbete som krävs för att grundprinciperna skall kunna få full genomslagskraft.

Förslagen till förändring har vidare som yttersta syfte att bidra till en förändrad statlig organisationsstruktur som ur ett övergripande perspektiv kan främja handikappolitikens genomförande genom en strategisk kraftsamling på att effektuera målen i handlingsplanen.

I mina förslag har jag utgått från vilka uppgifter och roller jag anser att den förändrade statliga organisationsstrukturen skall kunna ta ansvar för. Genom den föreslagna nya organisationsstrukturen skall följande roller och uppgifter etableras, säkerställas och utvecklas

a. Strategisk uppgift och roll

- stabsfunktion till regeringen
- överblick över hur målen i den handikappolitiska handlingsplanen uppnås
- ansvara för insatser på en strategisk övergripande nivå
- tolka handikappolitikens övergripande mål
- med underlag från utvärderingar påverka prioriteringar och val av forskning
- kontinuerlig och aktiv dialog med brukarorganisationerna.

b. Samordnande roll

vilket främst innebär att samordna sektorsmyndigheterna och andra statliga myndigheter.

c. Utvärderande roll

vilket bland annat innebär att initiera och organisera tvärssektoriella utvärderingar samt att analysera genomförda sektorsvisa utvärderingar och identifiera behov av insatser.

d. Pådrivande roll

vilket innebär att i förhållande till statliga myndigheter, kommuner, landsting och övriga aktörer initiera främjandeinsatser, bygga upp ett kunskapsinriktat nätverk och förmedla kunskap samt utforma normerande rekommendationer (allmänna råd).

e. Stöd- och genomföranderoll

vilket innebär att stödja och bistå olika myndigheter, kommuner, landsting och andra aktörer i deras insatser för ökad delaktighet för personer med funktionshinder.

Ny organisationsstruktur

Det finns ett behov av ökad samordning mellan olika statliga aktörer inom det handikappolitiska området i syfte att på ett effektivare sätt än idag bidra till ökad delaktighet och jämlikhet för personer med funktionshinder. Min bedömning är att den strategiska, samordnande och utvärderande rollen i princip bör hållas åtskild från den genomförande. Den organisationsstruktur som föreslås har därför två ben: en ny myndighet med en övergripande, strategisk, samordnande och utvärderande roll, och en genomförandeorganisation som bland annat utvecklar och tillhandahåller efterfrågade tjänster. Denna genomförandeorganisation utgörs av ett ombildat Hjälpmedelsinstitut. Den pådrivande rollen kan dock behöva bedrivas kopplat såväl till den nya myndigheten som till det ombildade HI.

Navet i den nya organisationsstrukturen föreslås vara den nya myndigheten, som har den strategiska, samordnande, utvärderande och normerande rollen. Den pådrivande rollen skall främst utföras i samarbete med den genomförande/kvalitetssäkrande organisationen.

Genom den föreslagna organisationsstrukturen för funktionshindrades delaktighet lyfts uppgifterna från Tillgänglighetscentret vid Handikappombudsmannen till en ny organisationsstruktur. Därmed elimineras den risk som finns med nuvarande konstruktion, innebärande att HO:s roll att granska myndigheter och TC:s roll att vara stödjande gentemot myndigheterna, upplevs som motsägelsefull och otydlig.

Sisus bemötandearbete föreslås överföras till den nya organisationsstrukturen. Utredningen gör bedömningen att det fortsatta arbetet med bemötandefrågor inte är beroende av en fortsatt organisatorisk anknytning till Sisus uppdrag med fördelning av statsbidrag. Bemötandearbetet bör föras till den nya organisationsstrukturen vilket skapar förutsättningar för en ökad tydlighet jämfört med dagens organisation.

Den föreslagna organisationsstrukturen med den nya myndigheten som nav innebär att möjligheterna stärks för ett ökat samspel mellan Regeringskansliet – statliga myndigheter och andra aktörer när det gäller att föra arbetet med den nationella handlingsplanen framåt. Vidare menar jag att organisationsstrukturen medför att regeringen ges ökade förutsättningar för att aktivt styra den handikappolitiska utvecklingen.

Det är väsentligt att den nya organisationsstrukturen stimulerar och använder de kunskaper och insatser som funktionshindrades egna organisationer har och som de kan utföra. Dessa har därför ett ansvar för att delge sina synpunkter och erfarenheter och staten har ansvaret för att bygga samrådsformer för att möjliggöra detta. Den av mig i detta betänkande föreslagna nya organisationsstrukturen bör både via den nya myndigheten och det nya förändrade institutet på olika sätt främja detta arbete.

Rollfördelning inom den nya organisationsstrukturen

Genomförandeuppgifter t.ex. i form av utbildning, utvecklingsarbete, utredning m.m. skall inte utföras inom ramen för den nya myndigheten. Av ansvars- och finansieringsprincipen följer att myndigheter eller andra aktörer som i sitt eget handikappolitiska arbete har behov av nya kunskaper eller stöd också bör svara för kostnaderna för insatserna. Min bedömning är att efterfrågan på genomförandeinsatser kommer att öka under de kommande åren. Det andra benet i den föreslagna organisationsstrukturen är en

aktör som har ett kvalitetssäkrat utbud av genomförandeuppgifter – nya HI.

Finansiering av den nya organisationsstrukturen sker dels ur Sibus samt HO:s förvaltningsanslag, dels sker finansieringen från de statsbidrag som ges till nuvarande HI. Av dessa medel föreslår jag att de delar av Sibus och HO:s förvaltningsanslag som används för den nya organisationsstrukturen beräknas utifrån den anslagsförbrukning som skett för bemötandefrågor inklusive THUT vid Sibus samt för Tillgänglighetscentret vid HO. Även de statsbidrag som ges till nuvarande HI ingår i finansieringen av den nya organisationsstrukturen.

Den nya myndigheten

Uppgifter för den nya myndigheten föreslås vara att:

1. ha en överblick över och följa utvecklingen nationellt sett relaterat till den nationella handlingsplanen
2. lämna underlag för regeringens styrning
3. främja och arbeta pådrivande för att målen i handlingsplanen skall uppnås
4. följa upp och utvärdera utvecklingen avseende funktionshinder och jämlikhet
5. samordna och stimulera sektormyndigheternas arbete
6. initiera, stimulera och beställa satsningar på
 - information och kampanjer
 - utbildningar
 - utredningar
 - utvecklingsarbete
7. följa utvecklingen internationellt.

Utredningen har övervägt andra organisationsformer som alternativ till en ny myndighet, till exempel att lägga uppgifterna på en befintlig myndighet eller en delegation inom Regeringskansliet. Utredningen har efter övervägande valt att föreslå en fristående myndighet främst för att uppnå en organisatorisk stabilitet och hög kontinuerlig legitimitet.

Den nya myndigheten föreslås vara en självständig myndighet under det departement som har ansvaret för samordning av det handikappolitiska arbetet. För närvarande har Socialdepartementet

det ansvaret. Socialdepartementet har även ansvar för den handikappolitiska delegationen.

Utredningen föreslår att den nya myndigheten skall inrättas som enrådgivningsverk. Skälet är att det finns ett starkt behov av en direkt styrning av myndigheten och att politiska beslut måste genomföras utan fördröjning.

Jag föreslår att till den nya myndigheten knyts ett brukarråd med representanter för handikapprörelsen. Detta råd består av de representanter som även sitter som delegater i handikappdelegationen.

Min bedömning är vidare att den nya myndigheten bör ha en handikappolitisk förankringsgrupp, om möjligt bestående av de statssekreterare som ingår i Handikappdelegationen.

Den nya myndigheten bör besitta stor strategisk förmåga med utvecklingsinriktning och fördjupad utvärderingskompetens. God förtrogenhet med aktuell forskning är angeläget. Stor vikt behöver läggas vid kunskap om statlig och kommunal förvaltning och väl utvecklade kontaktnät på ledande nivåer. Myndigheten behöver också ha en bred och djup kunskap om situation i samhället för personer med funktionshinder samt kompetens om mänskliga rättigheter och diskriminering.

Finansiering av den nya myndigheten sker ur de anslagsmedel som idag disponeras av Sisus för bemötandeuppdraget och av HO för tillgänglighetscentret. Även vissa medel av de statsbidrag som ges till nuvarande HI kan komma att ingå i finansieringen av den nya myndigheten. Min bedömning är att resursbehovet för den nya myndigheten ligger i intervallet 15–20 miljoner kr.

Den nya myndigheten bör lokaliseras till Stockholm främst på grund av sin stabsfunktion till regeringen, för att underlätta bemanningen med nödvändig kompetens och för att underlätta samarbetet med de nationella brukarorganisationerna.

"Nya HI:s" uppgifter och roll.

Hjälpmedelinstitutet bör ombildas och få en delvis förändrad roll till att bli ett kunskapscentrum för funktionshindrades delaktighet. För att markera den förändrade roll "nya HI" förväntas ha bör man även ändra namn. Den förändrade roll som utredningen föreslår för HI inom ramen för den nya organisationsstrukturen innebär en tyngdpunktsförskjutning från hjälpmedel till design för alla, hjälpmedel i miljö samt tillgänglighet och bemötande. Det

innebär en ökad verksamhet inom utredning/utvecklingsarbete, utbildning, information och rådgivning/konsultation. Institutets roll och ansvar även inom äldreområdet bör lyftas fram och markeras genom en stadgeändring i anslutning till att det nya institutet ombildas.

Jag vill framhålla att den nya myndighetens samverkan med det ombildade institutet avser genomförande insatser inom ramen för myndighetens arbete med handlingsplanen. Det berör inte direkt HI:s nuvarande verksamheter med direkt bäring på hjälpmedel.

Jag föreslår att regeringen tar initiativ till att Hjälpmedelsinstitutet ombildas i enlighet med ovanstående inriktning, fortfarande dock med associationsformen allmännyttig ideell förening. Jag föreslår att staten, via medlemskapet i den allmännyttiga ideella föreningen, tar initiativ till förändrade stadgar innebärande att HI, som prioriterad insats skall genomföra de uppdrag av kvalitets-säkrande karaktär som den nya myndigheten kan initiera enligt ovan.

Vidare föreslår utredningen att regeringen som idag för HI, utser ordförande för nya HI och att man då även bör utse generaldirektören för den nya myndigheten att ingå som statens representant i styrelsen för nya HI.

Utredningen föreslår också att Brukarråd bör finnas på det nya institutet på motsvarande sätt som idag på HI.

Det nya institutet finansieras dels genom det nuvarande systemet med ett bidrag som lämnas över statsbudgeten till den ideella föreningen, dels genom särskilda projektbidrag på samma sätt som idag, dels genom ett än mer aktivt uttag av avgifter för exempelvis kompetensutveckling, utredningar och konsultinsatser.

Konsekvenser för HO

När den nya strukturen börjar verka upphör Tillgänglighetscentret vid HO. I och med att tillgänglighetscentret förs från HO till den nya organisationen förändras HO:s roll. Även samordningen av sektorsmyndigheterna förs från HO och likaså de övergripande uppföljningarna av utvecklingen i perspektivet av den nationella handlingsplanen och FN:s standardregler. HO:s roll blir då än mer koncentrerad till övervakning av diskrimineringslagarna samt till uppdrag i enlighet med lagen om Handikappombudsmannen.

Organisation för Sibus uppgifter – alternativa lösningar

Sibus bemötandearbete föreslås överföras till den nya organisationsstrukturen. Information om tillgänglighet (THUT) förutsätts heller inte bedrivas på Sibus. Den verksamhet som då blir kvar är fördelning av statsbidrag till särskilt utbildningsstöd, tilläggsbidrag, korttidsstudiebidrag samt på uppdrag av Folkbildningsrådet fördelning av förstärkningsbidrag till folkhögskolor.

Utredningen konstaterar att huvuddelen av Sibus kvarvarande verksamheter är utbildningsrelaterade.

Tre alternativ till organisatorisk lösning för kvarvarande verksamheter vid Sibus har övervägts:

- Verksamheterna hålls samman i en egen myndighet, vilket innebär en återgång till det som gällde innan Sibus gavs det s.k. bemötandeuppdraget.
- Verksamheterna hålls samman men inom en annan myndighet med likartad verksamhet (utbildning, fördelning av statliga medel etc.).
- Verksamheterna knyts till olika befintliga myndigheter/organisationer med verksamhetssamband genom utbildningsform.

Utredningen konstaterar att en uppdelning av Sibus verksamhet efter de olika utbildningsformerna ger det tydligaste verksamhets-sambandet, men att kompetensförluster och personalkonsekvenser kommer att uppstå.

Vid den sammantagna bedömningen av lämplig framtida organisationstillhörighet för Sibus kvarvarande verksamheter bör vägas in att Sibus inte endast har att administrera fördelningen av statsbidrag, utan också att följa och utvärdera resp. verksamhet.

Sammantaget talar detta för, enligt utredningens bedömning, att kvarvarande verksamhet på Sibus bör hållas samman och föreslås föras till Utbildningsdepartementets område. Vid en sådan förändring kan regeringen ta ställning till vilken myndighet under Utbildningsdepartementet som lämpligen bör få ansvaret för Sibus kvarvarande verksamhet.

Ekonomiska konsekvenser

Genomförandet av den nationella handlingsplanen för handikappolitiken kan medföra ekonomiska konsekvenser för såväl staten som kommuner, landsting och andra. Dessa konsekvenser är emellertid inte beroende av utredningens förslag. Förslagen till förändring av den statliga organisationen rymms inom ramarna för Sibus och HO:s förvaltningsanslag samt det statliga bidraget till HI. Inga ekonomiska konsekvenser uppkommer därför för staten. Inga påtagliga konsekvenser kan ses av mina förslag, varken för staten, kommuner, landsting eller andra.

Nuvarande organisationsstruktur

Utredningen har genomfört kartläggningar av de berörda organisationerna Sibus, HO och HI. Förutom dessa kartläggningar har utredningen också valt att via de nuvarande sektorsmyndigheterna samt via HSO/SRF redovisa synpunkter på nuvarande statlig styrning och samordning. Dessa har även lämnat sin syn på behovet av framtida förändringar.

Sibus

Sibus främjar möjligheterna till utbildning för unga och vuxna med funktionshinder samt verkar för förbättrat bemötande av personer med funktionshinder. Sibus uppgifter beskrivs i sex arbetsområden.

- Bidrag till folkhögskolor
- Korttidsstudiebidrag
- Särskilt utbildningsstöd till universitet och högskolor
- Stöd till omvårdnadsverksamhet vid riksgymnasier för svårt rörelsehindrade ungdomar samt kanslifunktionen till Nämnden för rh-anpassad utbildning
- Bemötande, vilket innebär att verka för kompetensutveckling inom offentlig verksamhet när det gäller bemötande
- Informera studenter om den fysiska tillgängligheten vid landets universitet och högskolor (THUT)

Hjälmedelsinstitutet

HI är en allmännyttig ideell förening med staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet som medlemmar. Hjälmedelsinstitutets verksamhet omfattar sju verksamhetsgrenar enligt nedan:

- Provning och upphandling, som innebär verksamhet med provning, bedömning och central upphandling av hjälpmedel
- Forskning och utveckling inklusive standardisering
- Utredningsverksamhet
- Utbildning och kompetensutveckling
- Tillgänglighetsfrågor
- Internationell verksamhet
- Information

Handikappombudsmannen

HO har till uppgift att bevaka frågor som angår funktionshindrade personers rättigheter och intressen. Verksamheten är indelad i två verksamhetsgrenar:

- Granskning, juridiskt stöd och rådgivning
- Tillgänglighetscentrum

Tillgänglighetscentret är ett nationellt center med uppgift att verka för ett tillgängligt samhälle för personer med funktionshinder. Den statliga sektorn är en primär målgrupp.

Sektorsmyndigheterna

Samtliga 14 sektormyndigheter och Rikstrafiken har lämnat synpunkter på hur man ser på samordningen i nuläget och hur man anser att stöd och samordning bör organiseras och bedrivas framöver. Sammanfattningsvis har sektormyndigheterna framfört förväntningar på att den nya organisationen ska

- stödja och främja sektormyndigheternas arbete
- följa upp och utvärdera
- ge underlag till regeringskansliet
- ha ett brett kontaktnät bl.a. med överblick över aktörer
- ge selektivt stöd anpassat till resp. myndighets behov.

Handikapporganisationerna

Handikapporganisationerna har beretts möjlighet att lämna synpunkter på hur samordningen av den statliga handikappolitiken bör organiseras. Detta har skett i samarbete med HSO och SRF. Det finns förväntningar på att den nya organisationen skall

- vara ett stöd till regeringen
- samordna, ge råd och stöd till sektormyndigheterna
- följa upp och utvärdera
- vara informationsbank och förmedlare av kunskap
- vara försedd med ”tänder” eller stimulansmedel
- nybildas, vara fristående och nytänkande.

Sammanfattande utgångspunkter

- Den nationella handlingsplanen lägger den ideologiska grunden för hur det handikappolitiska arbetet skall bedrivas. Handlingsplanen spänner över alla samhällsområden och markerar att det är hela samhällets ansvar att genomföra dess övergripande mål. I detta ansvar ingår att de åtgärder som skall ske för att uppfylla målen skall finansieras inom ramarna för de reguljära verksamheter som svarar för insatserna mot samhällsmedborgarna generellt.
- I arbetet med att åtgärda brister och hinder för delaktighet skall staten vara ett föredöme i sina egna verksamheter.
- De sektorsmyndigheter som utses av regeringen har ett särskilt ansvar för att de handikappolitiska målen förverkligas inom sina respektive sektorer.
- Uppdraget att arbeta för ökad kompetens om bemötande är även fortsättningsvis en angelägen uppgift i genomförandet av den nationella handlingsplanen. Sibus har idag ansvar för detta uppdrag.
- Insatser för att driva på utvecklingen för att göra samhället tillgängligt och uppdraget att samordna sektorsmyndigheternas arbete är även det fortsatt viktigt för att handlingsplanens mål skall uppnås. Tillgänglighetscentret vid HO ansvarar för närvarande för dessa uppdrag.
- HI utgör genom sin ställning som ideell förening med de tre huvudmännen – staten, Landstingsförbundet och Svenska

Kommunförbundet – en samarbetslänk mellan dessa tre viktiga aktörer för genomförandet av handikappolitiken som ett nationellt kunskapscentrum.

- Handikapprörelsen utgör genom sitt kontaktnät och sina erfarenheter en resurs på olika nivåer i samhället för samverkan med offentliga organ. Regeringens samrådsorgan med handikapprörelsen är Handikappdelegationen.
- Vid en jämförelse med andra tvärsektoriella politikområden kan inte någon enhetlig modell urskiljas för hur den sektorsövergripande statliga samordningen bör organiseras.
- En inriktning för den statliga förvaltningspolitiken är fortgående förändring av myndighetsstrukturen som successiv anpassning till förändrade behov. Omstruktureringar kan behövas för att uppnå enhetlig styrning inom ett politikområde.
- Den finansiella utgångspunkten för förslag om en förändrad organisationsstruktur för samordning av handikappolitiken är de anslagsmedel som år 2003 förbrukades för Sisus bemötandefrågor, HO:s Tillgänglighetscentret och de statliga bidragsmedlen till HI.
- Det finns ett behov av ökad samordning mellan olika statliga aktörer inom det handikappolitiska området i syfte att på ett effektivare sätt än idag bidra till ökad delaktighet och jämlikhet för personer med funktionshinder.

Summary

A summary of the commission's proposals and assessments can be found below. There is then a short summary of the most important starting points for the commission including a description of the current organisational structure.

The overarching basic perspective in the Swedish national action plan for disability policy has been the starting point for the commission's work. The proposals and considerations presented should therefore be viewed in relation to these basic principles.

The new organisational structure proposed by the commission shall promote the processes and efforts needed to ensure that the basic principles have the greatest possible impact.

Furthermore, the ultimate aim of the proposals for change is to help modify the organisational structure of central government so that it can better promote the implementation of disability policy from an overarching perspective by strategically concentrating resources and efforts to fulfil the objectives in the action plan.

I have based my proposals on the tasks and roles I feel this modified central government organisational structure should adopt. The following roles and tasks should be established, safeguarded and developed as a result of the proposed new organisational structure:

a) Strategic tasks and roles

- to provide a staff function to support the government
- to gain an overview of how the objectives in the disability policy action plan are achieved
- to take on responsibility for efforts on a strategic overall level
- to interpret the overarching objectives of disability policy
- using underlying documentation from evaluations, to influence priority allocation and choice of research
- to pursue a continuous and active dialogue with user organisations.

b) Coordinating role

primarily coordinating sector authorities and other central government agencies.

c) Evaluating role

including initiating and organising cross-sectoral evaluations and analysing implemented sector-wise evaluations and identifying the need for measures.

d) Promoting role

including initiating promotion measures, building up a knowledge-oriented network, disseminating knowledge and designing normative recommendations (general guidelines) in cooperation with central government authorities, municipalities, county councils and other actors.

e) Supporting and executive role

supporting and assisting various agencies, municipalities, county councils and other actors in their efforts to increase participation among people with disabilities.

A new organisational structure

There is a need for greater coordination between different government actors in the disability policy area with the aim of helping to increase the participation and equal treatment of people with disabilities more effectively than currently is the case. It is my assessment that the strategic, coordinating and evaluating role should in principle be kept apart from the executive role. The proposed organisational structure has thus two 'offshoots': a new authority with an overarching, strategic, coordinating and evaluating role, and an executive organisation, whose tasks will include developing and supplying sought-after services. This executive organisation will be made up of a remodelled Swedish Handicap Institute (HI). The promoting role may need to be pursued both within the new authority and the remodelled HI.

The proposed hub of the new organisational structure is the new authority, which will have the strategic, coordinating, evaluating

and normative role. The promoting role will primarily be pursued in cooperation with the executive/quality assurance organisation.

As a result of the proposed organisational structure to promote greater participation among people with disabilities, the tasks now done by the National Accessibility Centre at the Office of the Disability Ombudsman (HO) will be offloaded to a new structure. This will eliminate the risk in the current structure, namely that HO's role of auditing authorities and the National Accessibility Centre's role of supporting them is seen as contradictory and unclear.

It is proposed that the work done by the National Agency for Special Educational Support (Sisus) regarding the treatment of people with disabilities in society (so-called treatment issues) be transferred to the new organisational structure. The commission feels that future work regarding treatment issues is not dependent on a continued organisational link to Sisus' task of distributing central government subsidies. Treatment issues should be transferred to the new organisational structure which will create the conditions for better clarity compared to the current organisation.

The proposed organisational structure with the new authority as a hub will strengthen the potential for greater interaction between the Swedish Government Offices – central government agencies and other actors and help drive forward the national action plan. Furthermore, I feel that the organisational structure should also provide the government with increased scope for actively steering the development of disability policy.

It is crucial that the new organisational structure should stimulate and utilise the knowledge and measures which disabled people's organisations already have and which they themselves can implement. Such organisations therefore have a responsibility to communicate their views and experiences and the government is responsible for establishing forms of consultation to make this possible. The new organisational structure I propose in this report should promote this work in different ways both through the new authority and the remodelled institute.

Division of roles within the new organisational structure

Executive tasks, such as training, development work, investigations, etc., should not be implemented within the framework of the new authority. In accordance with the principle of responsibility and financing, authorities or other actors who have a need for new knowledge or support in the course of their own disability policy work should also be responsible for the cost of the measures they take. It is my assessment that the demand for executive measures will increase over the next few years. The other offshoot in the proposed organisational structure is an actor offering a quality-assured range of executive 'products' – the new Swedish Handicap Institute (new HI).

The new organisational structure will be financed partly from the administrative appropriations received by Sisus and HO and partly from central government subsidies currently given to the present HI. I propose that the financing of the new structure be calculated by looking at the proportion of the Sisus and HO appropriations currently used for treatment issues, including THUT (information on the physical accessibility of disabled students to higher education) at Sisus and for the National Accessibility Centre at HO. The financing of the structure also includes the central government subsidies currently given to the present HI.

The new authority

It is proposed that the tasks of the new authority be as follows:

1. to have an overview and keep track of the national action plan on the national level
2. to submit documentation to support the government in its steering role
3. to promote and act as a driving force to achieve the objectives laid down in the action plan
4. to monitor and evaluate development as regards the participation and equal treatment of people with disabilities
5. to coordinate and stimulate the work of sector authorities

6. to initiate, stimulate and commission ventures/projects regarding:
 - information and campaigns
 - training programmes
 - investigations/surveys
 - development work
7. to keep track of international developments.

The commission has considered other organisational forms as an alternative to the new authority, e.g. assigning the tasks to an existing authority or a committee within the Swedish Government Offices. But, after careful deliberation, the commission has elected to propose an autonomous authority primarily to attain organisational stability and a high level of continuous legitimacy.

It is proposed that the new authority be an autonomous unit under the ministry that is responsible for coordinating disability policy work. This is currently the responsibility of the Ministry of Health and Social Affairs, which is also responsible for the Disability Policy Committee.

The commission proposes that the new authority be established as a direct-reporting agency with no board (i.e. where the director-general is directly answerable to the government), the reason being that there is a substantial need for direct control of the authority and for political decisions to be implemented without delay.

I propose that a user council with representatives from the disabled people's movement be coupled to the new authority. This council will be composed of representatives who also sit as delegates on the Disability Committee.

Furthermore, it is my assessment that the new authority should have a disability policy support group, if possible consisting of the state secretaries on the Disability Committee.

The new authority should possess major strategic capabilities as regards development focus and greater evaluation skills. It should also be well versed in current research. Considerable emphasis needs to be put on expertise in central government and municipal administration and on having a well developed network of contacts at leadership levels. The authority also needs to have broad and deep knowledge of the circumstances facing people with disabilities in society and expertise in the field of human rights and discrimination.

The new authority is to be financed from the appropriations currently allocated to Sisus to tackle treatment issues and to HO for the National Accessibility Centre. Some of the central government subsidies given to the present HI may also go to financing the new authority. My assessment is that the resource requirement of the new authority will be somewhere in the region of SEK 15–20 million (approx EUR 1.6–2.1 million).

The new authority should be located in Stockholm mainly because of its governmental staff function, but also to facilitate recruitment of staff with the necessary skills and to allow for smoother cooperation with national user organisations.

The task and role of the new Swedish Handicap Institute (new HI)

The Swedish Handicap Institute should be reorganised and take on the partly modified role of a knowledge centre for the participation of people with disabilities. To highlight this somewhat modified role, the “new HI” should also change its name. This modified role for HI proposed by the commission within the framework of the new organisational structure implies a shift of emphasis away from technical aids and towards design for all, environmental aids, accessibility and fair treatment. This implies more activities in the fields of investigation/development work, training, information and guidance/consultation. The role and responsibility of the institute as regards older people should also be highlighted and brought to the fore by amending the statutes of the institute in connection with its re-establishment.

I would like to stress that the cooperation between the new authority and the remodelled institute relates to executive measures within the framework of the authority’s tasks in connection with the action plan. It does not directly affect current HI activities that have a direct bearing on technical aids.

I propose that the government takes the initiative to reorganise the Swedish Handicap Institute along the lines mentioned above, while maintaining the Institute’s current legal standing as a public non-profit association. The commission proposes that the government, by way of its membership in this public non-profit association, takes the initiative for the new HI to change its statutes to imply the implementation of the quality assurance-related tasks which the

new authority may initiate as a priority measure in accordance with the above.

Furthermore, the commission also proposes that the government appoint, as it does today for the present HI, the chairman of the new HI and at the same time appoint the director-general for the new authority to the new HI board as a government representative.

The commission also proposes that the User Council should be affiliated to the New HI as it is now.

The new institute is to be financed partly through the current system with a subsidy from the government budget to the non-profit association, partly through special project subsidies as is the case today, and partly through the even more active levying of fees for e.g. consultant services such as skills development and investigations.

The consequences for HO

The National Accessibility Centre at HO will cease to exist as soon as the new structure comes into operation. HO's role will change as a result of the National Accessibility Centre being transferred to the new organisation. Coordination of the sector authorities will also be transferred from HO as will the overall monitoring of development vis-à-vis the national action plan and the UN standard regulations. HO's role will then be even more focused on supervising compliance with discrimination legislation and on its tasks in accordance with the Disability Ombudsman Act.

Organisation of Sisus' tasks – alternative solutions

It is proposed that the work done by the National Agency for Special Educational Support (Sisus) regarding the treatment of people with disabilities in society be transferred to the new organisational structure. Neither will THUT (information on physical accessibility for disabled students to higher education) be pursued by Sisus any longer. Sisus' remaining tasks will then include the allocation of central government subsidies for special educational support, supplementary subsidies, short-time study grants and the distribution of supplementary subsidies to Swedish

folk high schools on behalf of the Swedish National Council for Adult Education.

The commission points out that most of Sisus' remaining activities will then be education-related.

Three alternative organisational solutions for Sisus' remaining activities have been considered:

- Keeping the activities together in an autonomous authority, which means going back to how it was prior to Sisus being given responsibility for 'treatment issues'.
- Keeping activities together but within another authority with similar activities (education, distribution of central government funds, etc.).
- Affiliating activities to various existing authorities/organisations, which through their educational form have some connection with the activity/activities in question.

The commission establishes that dividing Sisus' activities up in accordance with the various educational forms would provide the clearest connection, but would lead to deskilling and downsizing.

In the overall assessment of the appropriate future organisational affinity of Sisus' remaining activities, we should also consider the fact that Sisus's tasks include not only the distribution of central government subsidies but also the monitoring and evaluation of each activity respectively.

All in all, the commission believes that this suggests the remaining activities at Sisus should be kept together and it proposes that they be transferred to the Ministry of Education and Science's remit. If this change is effected, the government can decide which authority under the Ministry of Education and Science would be suitable to take over the responsibility for Sisus' remaining activities.

Financial consequences

Implementation of the national disability policy action plan may lead to financial consequences both for the state as well as for municipalities, county councils and others. These consequences are, however, independent of the commission's proposals. The proposals for change to central government organisation are accommodated within the framework of the administrative

appropriations of Sisus and HO and the central government subsidy given to the present HI. There will hence be no financial consequences for the government. There are no obvious consequences of my proposals, neither for the government, municipalities and county councils nor for other actors.

The current organisational structure

The commission has reviewed the relevant organisations of Sisus, HO and HI. In addition to these reviews, the commission has also chosen to present opinions from the current sector authorities and the Swedish Disability Federation (HSO)/Swedish Association of the Visually Impaired (SRF) on how current government control and coordination are effected. These bodies have also expressed their opinion on the need for future change.

National Agency for Special Educational Support (Sisus)

Sisus promotes equal opportunity for young people and adults with disabilities to obtain a good education and works to improve the way they are treated in society. The agency's tasks are divided into six different work areas:

- Grants to folk high schools
- Short-time study allowances
- Special educational support for universities and university colleges
- Support for personal care activities at the national upper secondary schools for severely disabled young people and for the secretariat of the Council for Physical Disability-adapted Education
- Treatment, which means promoting skills development in public sector activities regarding issues related to the treatment of people with disabilities
- Information to students about the physical accessibility at universities and university colleges across the country (THUT)

The Swedish Handicap Institute (HI)

HI is a public non-profit association and its membership is made up of the government, the Federation of Swedish County Councils and the Swedish Association of Local Authorities. HI's activities cover seven different areas:

- Testing and procurement, including testing, assessment and central procurement of technical aids
- Research and development including standardisation
- Investigations
- Training and skills development
- Accessibility issues
- International activities
- Information

The Office of the Disability Ombudsman (HO)

HO's task is to monitor issues relating to the rights and interests of people with disabilities. The office is divided into two areas of activity:

- Inspection, legal support and guidance
- The National Accessibility Centre

The National Accessibility Centre is a national centre for the promotion of an accessible society for people with disabilities. The public sector is a primary target group.

The sector authorities

A total of 14 sector authorities and the National Public Transport Agency have submitted comments on how they view coordination at present and how they feel support and coordination should be organised and run in the future. In summary, the sector authorities have conveyed their expectations of the new organisation. In their view, it shall:

- support and promote the work done by the sector authorities
- monitor and evaluate

- provide underlying documentation to the Government Offices
- have a broad network of contacts and an overview of the various actors
- provide selective support customised to the needs of the respective authorities.

Disable people's organisations

Disabled people's organisations have been given the opportunity to submit their comments on how government disability policy should be organised. This has been done in cooperation with HSO and SRF. Their expectations are that the new organisation will:

- provide support to the government
- coordinate, provide guidance and support to the sector authorities
- monitor and evaluate
- function as an information bank and knowledge disseminator
- have 'teeth' or the means to stimulate
- be newly established, autonomous and pioneering.

The starting points in brief

- The national action plan lays the ideological foundation for how disability policy work should be pursued. The action plan covers all areas of society and highlights the responsibility of the entire society to implement its overarching objectives. This responsibility includes financing the measures implemented to fulfil the objective within the framework of mainstream activities targeting citizens in general.
- In its efforts to combat deficiencies and obstacles to participation, the government shall set a good example in its own activities.
- The sector authorities appointed by the government have a special responsibility for realising the disability policy objectives within their respective sectors.

- The task of promoting better skills when it comes to the treatment of people with disabilities will continue to be an important undertaking with regard to the national action plan. Sisus is currently responsible for this task.
- Efforts to drive forward development to make the society accessible and the task of coordinating the work of the sector authorities will continue to be important in order to achieve the objectives laid down in the action plan. The National Accessibility Centre at HO is currently responsible for these tasks.
- As a result of its standing as a non-profit association with its three main members – the government, the Federation of Swedish County Councils and the Swedish Association of Local Authorities – and as a national knowledge centre, HI forms a link between these three important actors for the implementation of disability policy.
- As a result of its network of contacts and its experience, the disabled people's movement constitutes a resource on different societal levels for cooperation with public sector bodies. The government's consultative body with the disabled people's movement is the Disability Committee.
- In comparison with other cross-sectoral policy areas, no uniform model for how intersectoral government coordination should be organised can be distinguished.
- One focus of government administration policy is continuous change in the structure of public authorities to constantly adapt to changing needs. Restructuring may be needed to achieve uniform control in a policy area.
- The financial starting point for the proposal for a modified organisational structure for the coordination of disability policy is the appropriations used to fund Sisus treatment issues in 2003, the HO Accessibility Centre and the central government subsidies given to the present HI.
- There is a need for greater coordination between different government actors in the disability policy area with the aim of helping to increase the participation and equal treatment of people with disabilities more effectively than currently is the case.

1 Utredningens uppdrag och arbete

Uppdrag

Uppdraget innebär i sammanfattning att föreslå en samlad statlig organisation som på ett effektivt och slagkraftigt sätt kan bistå regeringen och övriga aktörer i arbetet med att genomföra den nationella handlingsplanen för handikappolitiken (prop.1999/2000:79, bet. 1999/2000: SoU14, rskr. 1999/ 2000:240).

Av direktiven (2003:94) framgår att utredaren skall

- analysera och föreslå hur regeringens och övriga aktörers behov av en samlad statlig organisation inom det handikappolitiska området kan tillgodoses inom ramen för en förändrad organisationsstruktur
- analysera vilka av de uppgifter som i dag åligger Tillgänglighetscentret hos Handikappombudsmannen (HO), Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus) och Hjälpmedelsinstitutet (HI) som lämpligen bör organiseras i en ny struktur
- om det behövs föreslå nya myndighetsuppgifter utifrån de nuvarande ekonomiska ramarna
- föreslå olika alternativ för hur de verksamheter som i dag åligger Sisus och HI, och som inte ligger inom ramen för utredarens förslag om en samlad statlig organisation, skall organiseras
- lämna förslag till den författningsreglering som bedöms nödvändig samt
- analysera och kommentera de ekonomiska konsekvenserna av de olika tänkbara alternativen.

Fullständiga kommittédirektiv återfinns som bilaga.

Utredningsarbetet

Arbetet har bedrivits i nära samverkan med experter och sakkunniga. Utredningen har haft sex möten med experter och sakkunniga och därutöver två möten med experterna. Arbetet har bedrivits processororienterat med bred delaktighet.

Två seminarier har genomförts med en vidgad målgrupp från berörda myndigheter, handikapprörelsen, Landstingsförbundet/Svenska Kommunförbundet, andra utredningar och stabsmyndigheter. Vid det första seminariet var temat utgångspunkter för ny organisationsstruktur och vid det andra behandlades förslag till ny struktur.

Sekretariatet har sammanträffat med Bengt Lindqvist för en orientering om bland annat Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder.

Utredningen har genomfört kartläggningar av de berörda organisationerna Sibus, HO och HI. Ett möte med Folkbildningsrådet genomfördes i anslutning till kartläggningen av Sibus.

Sektorsmyndigheterna har involverats genom en enkätundersökning om deras behov av stöd och samordning. Detta har kompletterats med ett möte som samtliga sektorsmyndigheter bjöds in till. Handikapporganisationernas förväntningar och synpunkter har inventerats genom en enkätundersökning som kompletterades med ett urval intervjuer.

Utredningen har haft samråd med Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet. Vid ett möte med Socialstyrelsen behandlades gemensamma beröringspunkter. Därutöver har utredningen sammanträffat med Rikstrafiken angående samordning av sektorsmyndigheter samt med Statens Kvalitets- och kompetensråd (KKR) om stabsmyndighetsrollen. En genomgång med LSS- och hjälpmedelsutredningen och med Ansvarskommitténs sekretariat har ägt rum. Utredningen har haft samråd med Ekonomistyrningsverket (ESV).

Kontakter har tagits med Familjemedicinska institutet (Fammi) angående deras organisationsform som i likhet med HI är allmännyttig ideell förening. Kontakter med Integrationsverket och AMS har ägt rum angående tvärsektoriellt arbetssätt. Med FAS har frågor om forskning stämts av. Ett sammanträffande har också ägt rum med Sjukvårdens leverantörsförening (SLF) om HI:s upphandling, vilket också kompletterats med två intervjuer med regionalt ansvariga för hjälpmedelsupphandling.

Anställda på Sibus, HO och HI har informerats vid två tillfällen om utredningsarbetet och i utredningens slutskede om utredningens förslag. Vid tre tillfällen har genomgångar med cheferna för de tre organisationerna ägt rum enskilt eller tillsammans.

Förfrågan om hur man ställer sig till att ta över hela eller delar av Sibus kvarvarande verksamhet har ställts till Specialpedagogiska institutet, Skolverket, Verket för högskoleservice (VHS), Stockholms universitet och Folkbildningsrådet (FBR).

2 Handikappolitiska utgångspunkter

2.1 Nationella handlingsplanen

I maj 2000 antog riksdagen regeringens proposition *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken* (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14). En viktig ideologisk grund är FN:s standardregler. Handlingsplanen förutsätter att nytt ansvar och nya arbetssätt måste till för att förverkliga dessa. De 22 standardreglerna går ut på att tillförsäkra människor med funktionshinder delaktighet och jämlikhet. Regeringen slår i handlingsplanen fast att handikapperspektivet måste finnas med på alla nivåer i samhället och i alla verksamheter för att FN:s standardregler skall kunna förverkligas. Handlingsplanen spänner över alla samhällsområden och markerar att det är hela samhällets ansvar att genomföra dess övergripande mål.

En av de grundläggande principerna inom svensk handikappolitik är den så kallade ansvars- och finansieringsprincipen. Den innebär att varje sektor i samhället skall utforma och bedriva sin verksamhet så att den blir tillgänglig för alla medborgare, inklusive personer med funktionshinder. Kostnaderna för de nödvändiga anpassningsåtgärderna skall finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten.

Personer med funktionshinder skall inte diskrimineras i några sammanhang utan ha samma rätt som alla andra att delta i samhällslivet. Regeringen presenterade en uppföljning av den nationella handlingsplanen i skrivelsen till riksdagen (2002/03:25) i december 2002. I det följande görs en kort redovisning av handlingsplanen och det arbete inom de prioriterade arbetsområdena som har gjorts sedan planen antogs.

2.1.1 Mål och arbetsområden

I handlingsplanen fastlades en struktur med övergripande mål, inriktning av arbetet och prioriterade arbetsområden. Dessa arbetsområden och den generella inriktningen av arbetet kan ses som steg på vägen mot att uppnå de nationella målen, men också som mål i sig för arbetet de närmaste åren.

De övergripande nationella målen för handikappolitiken är följande:

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund
- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.

Det handikappolitiska arbetet skall inriktas särskilt på:

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder
- att förebygga och bekämpa diskriminering av personer med funktionshinder
- att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Under de närmast följande åren skulle följande arbetsområden prioriteras:

- se till att handikapperspektivet genomsyrar alla samhällssektorer
- skapa ett tillgängligt samhälle
- förbättra bemötandet.

Arbetet skall koncentreras på att undanröja de hinder som finns för full delaktighet i samhället. Detta innebär inte bara hinder för fysisk tillgänglighet utan även till information och allt annat som hindrar människor att delta i samhällsgemenskapen. För att uppnå detta krävs många olika åtgärder av alla i samhället. Staten har en särskild roll att vara föredöme.

2.1.2 Statliga myndigheters ansvar

Handikapperspektivet skall finnas med i alla myndigheters ordinarie verksamhet. Alla människor skall behandlas likvärdigt oavsett funktionsnedsättningar, kön, ålder eller etnisk tillhörighet. De brister i tillgänglighet och bemötande som finns behöver åtgärdas och i detta arbete skall statliga myndigheter vara ett föredöme. Myndigheternas skyldigheter på det handikappolitiska området har reglerats i förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Förordningen, som började gälla den 1 september 2001, föreskriver att de statliga myndigheterna skall utforma och bedriva sin verksamhet med beaktande av de handikappolitiska målen och särskilt verka för att deras lokaler liksom deras verksamhet och information är tillgänglig. För att genomföra detta skall myndigheterna göra inventeringar av de hinder som skapar otillgänglighet och upprätta handlingsplaner. Under 2003 genomförde HO en enkätundersökning riktad till samtliga statliga myndigheter som visade att 7 % av dessa hade en färdig handlingsplan för tillgänglighet och att 37 % hade påbörjat arbetet med att ta fram en sådan. Resultatet visar att arbetet med att förbättra tillgängligheten har kommit igång men att mycket återstår att göra.

2.1.3 Sektorsmyndigheter

De statliga myndigheter som på central nivå har ansvar för en samhällssektor spelar en viktig roll i arbetet med att förverkliga de nationella målen. I handlingsplanen uttalade regeringen att sådana sektorsmyndigheter skulle få ett förtydligt ansvar och ges i uppdrag att utarbeta förslag till uppföljningsbara etappmål som skulle fastställas av regeringen. Idag är 14 sektorsmyndigheter utsedda och dessa har lämnat förslag till etappmål för perioden fram till 2010. Det har emellertid varit svårt att på alla områden formulera konkreta och uppföljningsbara mål som bör kunna vara uppfyllda till 2010. HO anser i sin rapport (4:02) *Stärk sektorsansvaren* från Tillgänglighetscentret att ansvaret för att samordna sektorsmyndigheterna kommer att få större betydelse i framtiden. HO anser att denna uppgift kommer att kräva mer resurser. HO föreslår att sektorsmyndigheterna får i uppdrag att utveckla metoder för granskning, uppföljning och utvärdering av etappmålen.

2.1.4 Nationellt tillgänglighetscenter

Riksdagen beslutade i och med antagandet av den nationella handlingsplanen att HO utöver sina övriga funktioner skulle bygga upp och ansvara för ett nationellt tillgänglighetscenter (TC). Uppgiften för TC är att vara ett nationellt rådgivande organ och att driva på utvecklingen för att göra samhället tillgängligt. Arbetet skall koncentreras till kunskapsuppbyggnad, rådgivning, utveckling och samverkan. Regeringen underströk att prioriteringar av tillgänglighetsfrågor hos HO inte innebär att någon myndighet, kommun, del av näringslivet, etc. fritas från sitt ansvar att införliva handikappaspekterna och kunnandet inom sin egen verksamhet. Varje berörd aktör skall nu liksom i framtiden svara för den del av insatserna som ligger inom dennes normala ansvarsområde.

Handikappombudsmannen har från och med år 2001 fått ett årligt anslagstillskott på 7 miljoner kronor för att driva verksamheten i TC. Centrets uppgifter har reglerats i HO:s instruktion (SFS 1994:949) och gäller från den 1 januari 2001.

TC har bland annat utvecklat, spridit och förankrat de *Riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning* som fastslogs under 2003. Riktlinjerna innehåller krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder till myndigheternas lokaler, information och övrig verksamhet. De utgör ett omfattande underlag för myndigheternas arbete i enlighet med förordningen om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken.

TC:s verksamhet beskrivs närmare under avsnitt 3.3.2.

2.1.5 Bättre bemötande

I handlingsplanen konstaterades att det finns stora brister i bemötandet av personer med funktionshinder. Många känner sig kränkta, kontrollerade och ifrågasatta då de vänder sig till myndigheter och andra offentliga organ för att få hjälp och stöd. Bemötandet är inte en angelägenhet enbart för personer med funktionshinder och de politiker och tjänstemän som i sin yrkesverksamhet möter dem. Det är en politisk fråga som angår alla. I handlingsplanen konstaterades också att de handikappolitiska värderingarna inte tycks nå fram till den verklighet där beslut som berör personer med funktionshinder fattas. Handlingsplanen innehåller flera olika åtgärder för att uppnå ett bättre bemötande.

Skydd mot diskriminering

I betänkandet (SOU 1999:21) *Lindqvists nia – nio vägar att utveckla bemötandet av personer med funktionshinder* påtalas att det krävs kraftfulla politiska initiativ för att i grunden förändra attityderna till människor med funktionshinder. Utredaren föreslår att det i 1 kap. 2 § regeringsformen skrivs in funktionshindrade personers rätt till full delaktighet och jämlikhet i samhällslivet. Sedan handlingsplanen kom har diskrimineringsperspektivet ytterligare förstärkts och likaså synsättet att möjligheter till delaktighet för personer med funktionshinder är en fråga om mänskliga rättigheter.

För att motverka diskriminering har en ändring gjorts i grundlagen. I 1 kap. 2 § regeringsformen har införts dels en föreskrift om att det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället, dels en föreskrift om att det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av bland annat funktionshinder. Under 2003 antogs också en ny lag (2003:307) om förbud mot diskriminering där en av diskrimineringsgrunderna är funktionshinder.

Ökad kompetens

En viktig åtgärd i den nationella handlingsplanen är det uppdrag som Sibus fick gällande bemötandefrågor. Uppdraget innebar att utarbeta ett nationellt program med förankring i handikappolitiken som grund för kompetensutveckling, att ta fram ett utbildningsunderlag för statsförvaltningen i handikappolitiska frågor samt att fördela särskilda stimulansmedel för satsning på kompetensutveckling i bemötande. Sibus färdigställde under 2003 ett program för ökad kompetens om bemötande som har spridits inom stora delar av den offentliga sektorn och inom handikappörelsen. Programmet beskriver bemötandet på alla samhällsnivåer och anger metoder för att förbättra delaktigheten för människor med funktionshinder. Sibus färdigställer under 2004 i samråd med HO och Statens kvalitets- och kompetensråd ett informations- och utbildningsunderlag i handikappolitiska frågor för verkschefer och nyckelpersoner i statsförvaltningen. Stimulansmedel (sammanlagt 42 miljoner kr) har under åren 2001 till 2003 fördelats till 48 modellprojekt för satsningar på kompetensutveckling inom offentlig sektor.

Såväl olika insatser beskrivs närmare i avsnittet 3.1.1 under rubriken ”Bemötande”.

Insatser på många områden

Åtgärder för att uppfylla de handikappolitiska målen har i övrigt skett på flera områden. Av en rapport från Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering år 2001 framgår att endast 14 % av arbetsgivarna övervägt anställning av arbetssökande med ett arbetshandikapp. En majoritet av arbetsgivarna som har anställda med nedsatt arbetsförmåga har någon form av statliga stödåtgärder under någon period av anställningen. Regeringens satsningar på rehabilitering och samverkan liksom lagstiftningen om diskriminering finns med i de fortsatta ansträngningarna för att åstadkomma en arbetsmarknad för alla. Under 2003 har Lönebidragsutredningen presenterat sitt betänkande *Arbetskraft* (SOU 2003:95) som bland annat innehåller förslag till åtgärder för att öka övergångarna från anställning med lönebidrag till anställning utan subvention.

Den svenska handikappforskningen har inventerats och utvärderats. Utvärderingen innehåller förslag om hur forskningen kan drivas framåt. Ett förslag till program för forskning om funktionshinder och handikapp har tagits fram. 7 miljoner kronor har avsatts och öronmärkts för handikappforskning hos Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (FAS).

Enligt regeringens skrivelse med uppföljning av den nationella handlingsplanen ser regeringen allvarigt på att kommuner inte verkställer de gynnande beslut man fattat inom de sociala verksamheterna. Antalet icke verkställda beslut och domar om insatser till personer med funktionshinder är alltför stort. De lagändringar som gjorts i syfte att bland annat motverka kommunalt domstolstrots har gällt för kort tid för att några effekter skall kunna redovisas. 20 miljoner kronor har hittills avsatts ur Allmänna arvsfonden för försöksverksamhet med personligt brukarstöd i handikapporganisationernas regi. Hantering av klagomål kommer att vara en del i det fortsatta arbetet med att förbättra servicen till medborgare.

Handikapporganisationerna har ur Allmänna arvsfonden fått särskilda medel för kulturprojekt som syftar till att minska fördomarna och till försöksverksamhet med personligt stöd till brukare med funktionshinder. Hittills (januari 2004) har 25 kulturprojekt beviljats stöd med sammanlagt 13,3 miljoner kronor och

14 brukarstödsprojekt med sammanlagt 13,5 miljoner kronor. En särskild utvärdering kommer att genomföras i syfte att ge en bild av det samlade resultatet av satsningarna.

2.2 Handikappdelegationen

Bakgrunden till regeringens Handikappdelegation är att regeringen 1995 inrättade en statssekreterargrupp för beredning och samordning av handikappfrågor inom Regeringskansliet. Statssekreteraren i Socialdepartementet blev ordförande i gruppen.

Statssekreterargruppen tillkom för att

- få en bättre samordning av handikappfrågorna i Regeringskansliet
- markera handikappolitikens betydelse för arbetet inom Regeringskansliet
- utgöra forum för en departementsövergripande dialog med handikapprörelsen.

Behovet av samordning inom Regeringskansliet betonades. Samordningen behövdes vid beredning och inför beslut i mer övergripande frågor samt i budgetarbetet. Ett syfte som också angavs var att uppnå en bättre samhällsekonomisk effektivitet inom området.

Viktiga uppgifter var då att medverka i arbetet med en nationell handlingsplan för handikappområdet och att förbereda frågor inom handikappområdet inför det svenska ordförandeskapet i EU (2001).

1998 inrättades Handikappdelegationen, som då bestod av företrädare för Handikapprörelsen. Detta möjliggjorde ett organiserat samråd mellan statssekreterargruppen och handikapporganisationerna. Dessa utgjorde då tillsammans nationella samordningskommittén för handikappfrågor (nr 17 FN:s standardregler).

År 2001 ombildades detta till regeringens Handikappdelegation för överläggning och ömsesidig information mellan regeringen och handikapporganisationerna i frågor som är av särskilt intresse för personer med funktionshinder. Socialministern blev då ordförande i delegationen. När barn- och familjeministern fick ansvaret för handikappfrågorna 2003 övergick även ordförandeskapet till ministern.

Handikappdelegationen består av sju ordinarie ledamöter och sju suppleanter från handikapporganisationerna samt statssekreterare från Finansdepartementet, Utbildningsdepartementet, Kulturdepartementet, Miljödepartementet och Näringsdepartementet. Sekreterare och handläggare i delegationen är tjänstemän i Socialdepartementet.

Regeringens Handikappdelegation har givits förutsättningar som överensstämmer med intentionerna för standardreglerna (regel nr 17).

Delegationen har ett arbetsutskott som bereder frågor inför mötena. Arbetsutskottet består av delegationens sekreterare och högst tre representanter från handikapporganisationerna.

I den kartläggning av handikapprörelsens synpunkter som utredningen genomfört och som redovisas i avsnitt 4.2 har det framkommit att Handikappdelegationen bedöms vara ett viktigt forum för information och dialog. Delegationen, vars uppdrag inte är tidsbegränsat utan gäller tills vidare, har utvecklat arbetsformer som uppfattas ge väl fungerande samverkan.

3 Nuvarande organisationsstruktur

Utredningen har genomfört kartläggningar av de berörda organisationerna Sibus, HO och HI. I detta kapitel redovisar utredningen resultatet av detta kartläggningsarbete.

Utredningen har genomfört intervjuer med företrädare för berörda verksamheter (grupper och enskilda). Vidare har utredningen tagit del av skriftlig dokumentation som instruktioner, stadgar, regleringsbrev, årsredovisningar, verksamhetsberättelser, verksamhetsanalyser samt i övrigt aktuella rapporter eller redovisningar. Dokumentationen har regelbundet stämts av med företrädare för verksamheterna och kompletterande justeringar har skett med anledning av dessa avstämningar.

Kartläggningen har fokuserat på nuvarande verksamhet och utveckling av denna, resurstillgång, stödsystem och investeringar i infrastruktur men även på inbördes samband mellan olika verksamhetsuppgifter samt externa målgrupper för verksamheten och samarbetspartners. Av intresse har också varit vilka hinder och möjligheter som bedöms finnas i nuvarande organisation/verksamhet samt hur uppgifterna relateras till nationella handlingsplanen. HO:s ombudsmannafunktion har inte omfattats av kartläggningen.

Den nedan redovisade kartläggningen är i huvudsak likartad mellan HO, Sibus och HI, men det finns skillnader bland annat i detaljeringsnivå beroende på respektive organisations storlek och verksamheternas karaktär.

3.1 Sibus

Sibus är förvaltningsmyndighet under Socialdepartementet som leds av en generaldirektör. Myndigheten har en styrelse med en extern ordförande. Myndighetens verksamhet bedrivs inom ramen för de handikappolitiska målen. All verksamhet är inriktad på att

förbättra möjligheterna till delaktighet och jämlikhet för personer med funktionshinder.

Sisus främjar möjligheterna till utbildning för unga och vuxna med funktionshinder samt verkar för förbättrat bemötande av personer med funktionshinder. Förordningen (2002:794) med instruktion reglerar myndighetens uppgifter och ansvar.

Sisus uppgifter är att administrera

- det statliga bidraget till särskilt utbildningsstöd
- det statliga bidraget till vissa handikappåtgärder inom folkbildningen
- bidrag vid korttidsstudier.

Sisus skall också följa och utvärdera dessa verksamheter.

Sisus uppgifter i anslutning till gymnasieskolor med speciellt anpassad utbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning) är att

- administrera det statliga bidraget till verksamheten med särskilda omvårdnadsinsatser, samt följa och utvärdera verksamheterna
- svara för administrativt stöd till Rh-nämnden
- meddela föreskrifter om avgifter för kost och logi
- bistå huvudmännen för omvårdnadsinsatser med vissa administrativa tjänster.

Sisus uppgift är också att

- verka för kompetensutveckling inom all offentlig verksamhet när det gäller bemötande av personer med funktionshinder.

Enligt sin instruktion skall Sisus också fortlöpande följa den verksamhet som pågår inom detta område.

Verksamheten finns inom två politikområden: handikappolitik och utbildningspolitik. Verksamhetsområdet för det handikappolitiska området avser Insatser för delaktighet och jämlikhet, där målet är att tillgängligheten för och bemötandet av personer med funktionshinder skall förbättras i offentlig verksamhet. Inom verksamhetsområdet finns verksamhetsgrenarna Handläggning av bemötandefrågor samt Bidrag till utbildningsanordnare m.fl. Bemötandeuppdraget tillkom år 2000 och har inneburit ett uppbyggnadsarbete av ny verksamhet. Av Sisus instruktion framgår att myndigheten har – med koppling till bemötandeuppdraget – ett råd för kompetens-

utveckling i frågor om bemötande av personer med funktionshinder.

Av regleringsbrevet för år 2004 framgår att det utbildningspolitiska området omfattar verksamhetsområdena Vuxnas lärande och Studiestödsverksamhet. Inom verksamhetsområde Vuxnas lärande är Sibus en av de utbildningsrelaterade myndigheter som skall bidra till att ge alla vuxna möjlighet till kompetensutveckling.

Sibus verksamhet inom politikområde utbildningspolitik har utvidgats under senare år med korttidstudiebidrag som återfinns inom verksamhetsområde Studiestödsverksamhet. I målet för verksamhetsområdet anges Sibus som en av de myndigheter som (med studiestöd) skall bidra till att personer kan studera utan att begränsas av sina ekonomiska resurser eller funktionshinder.

3.1.1 Verksamhet

Sibus verksamhet omfattade 2003 fyra verksamhetsgrenar som nedan beskrivs i sex arbetsområden. Verksamhetsgrenen Bidrag till utbildningsanordnare m.fl. avser omvårdnadsinsatser vid riksgymnasierna samt särskilt utbildningsstöd inom folkhögskolor, universitet och högskolor. Även verksamhetsgrenen Bidrag till särskilda insatser inom folkbildningen omfattar folkhögskolor. Verksamhetsgrenen Bidrag vid korttidsstudier avser i motsats till övriga bidragsformer studiestöd till enskilda studerande. Den återstående verksamhetsgrenen Handläggning av bemötandefrågor avser kompetensutveckling i bemötandefrågor. Till och med år 2003 fanns ytterligare en verksamhetsgren som redovisas här under avsnittet THUT.

Bidrag till folkhögskolor

Sibus uppgifter är att administrera det statliga bidraget till särskilt utbildningsstöd, och till vissa handikappåtgärder inom folkbildningen samt att följa och utvärdera verksamheten.

Till folkhögskolor fördelas statsbidraget för olika insatser oavsett typ av funktionshinder. Bidrag till *assistans* efter funktionshinder visar att rörelsehinder är den största gruppen. Antalet kursdeltagare i långa kurser som behövde assistans uppgick för läsåret 2002/03 till cirka 3 100, vilket var en viss minskning som kan sammanhålla

med att folkhögskolorna generellt hade färre elever än tidigare. Sibus stöd fördelas årligen till cirka 85 folkhögskolor.

Det särskilda utbildningsstödet till assistans skall komplettera, men inte ersätta, det stöd som kommunen, försäkringskassan eller utbildningsanordnaren har ansvar för.

De mest förekommande funktionshindren som kräver olika stödinsatser i utbildningssituationen är psykiska funktionshinder, dyslexi, medicinska funktionshinder och utvecklingsstörning.

Sibus administrerar även statsbidrag/tilläggsbidrag till folkhögskolor som avser särskilt kostnadskrävande utbildningsinsatser relaterade till studerande med funktionshinder. Tilläggsbidraget kan avse kostnader för tolk, läromedel, anpassning av teknik, assistans m.m.

Enligt avtal med Folkbildningsrådet (FBR) handlägger Sibus även fördelningen av förstärkningsbidraget till folkhögskolorna. Ansökningsförfarande och handläggning av de tre statsbidragen för folkhögskolor är samordnade.

För år 2003 uppgick den del av förstärkningsbidraget som Sibus administrerar till cirka 60 miljoner kr. Detta avser pedagogiska insatser som det finns behov av för studerande med funktionshinder. Insatserna kan vara ökad lärartäthet, utökad samordning och elevvård (kurator, Syo, m.m.). Sibus bistår med handläggningen av förstärkningsbidraget från information om ansökningsförfarande, beredning av ansökningar till förslag till beslut. Kriterier fastställs och beslut fattas av FBR som också svarar för utbetalningar av förstärkningsbidraget.

Sibus har aktivt arbetat med informationsinsatser om bidragshandlingen och möjligheterna till utbildningsstöd. Sibus anordnar också seminarier och konferenser samt skapar forum för dialog, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling. Därutöver ger Sibus också stöd till nätverk för fortbildning och erfarenhetsutbyte för personal inom folkhögskolor.

Sibus samarbetspartners för statsbidragen till folkhögskolor är främst Folkbildningsrådet, folkhögskolor och handikapporganisationer.

Målgrupp för verksamheten är folkhögskolor och folkhögskoleelever med funktionshinder.

Korttidsstudiebidrag

Sisus uppgift är att administrera bidrag vid korttidsstudier samt att följa och utvärdera verksamheten.

Enligt förordning (2001:362) administrerar Sisus bidrag till korttidstudier som är särskilt anpassade för vuxenstuderande med funktionshinder. Bidrag till korttidstudier kan beviljas i form av korttidsbidrag, internatbidrag och timersättning vid sÄrvux. Sisus utfärdar föreskrifter om bidragen i Socialstyrelsens författningssamling (SOSFS).

Ansökningar om bidrag ökar för varje år. Detta är den enda av Sisus stödformer som direkt riktar sig till enskilda individer. Under 2003 fick cirka 6 000 personer korttidsstudiebidrag. Sisus följer upp och utvärderar verksamheten.

Målgrupp för bidraget vid korttidstudier är enskilda personer med funktionshinder. För att nå ut till målgruppen, utbildningsanordnare och handikapporganisationer informerar Sisus via hemsidan, särskilda meddelandeblad och genom den referensgrupp som Sisus initierat.

Sisus samarbetar med LO och TCO, som har motsvarande ansvar för bidrag till korttidstudier inom sina respektive organisationer.

Stöd till universitet och högskolor

Sisus uppgift är att administrera det statliga bidraget till särskilt utbildningsstöd samt att följa och utvärdera verksamheten.

Särskilt utbildningsstöd/assistansersättning för studenter med rörelsehinder finns också för universitet och högskolor. Under 2003 omfattades cirka 150 studenter av assistansersättning. Assistansen skall ha anknytning till undervisningssituationen och kan också avse assistans i boendet och på fritiden. Sisus ansvarar för fördelningen av statsbidraget.

Det särskilda utbildningsstödet till assistans skall komplettera, men inte ersätta, det stöd som kommunen, försäkringskassan eller utbildningsanordnaren har ansvar för.

Assistansersättning till högskolor för studenter med rörelsehinder är av mindre omfattning. Handläggningen sker genom ansökan i internetbaserad skolportal och administreras i samma SQL-databas som ansökningarna från folkhögskolorna. En treårig

försöksverksamhet med statsbidrag till särskilt utbildningsstöd även till personer med psykiska och neuropsykiatriska funktionshinder påbörjades 2003.

Sisus arbetar aktivt med information om bidragshanteringen och möjligheterna till utbildningsstöd/assistans samt anordnar seminarier/konferenser och skapar därigenom forum för dialog, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling. Det finns ett etablerat samarbete med Högskoleverket, den nationella samordnaren av funktionshinderfrågor på Stockholms universitet, andra assistansanordnare samt med handikapporganisationerna.

Målgrupp för arbetet med det särskilda utbildningsstödet till högskolor är samordnare vid universitet och högskolor, studenter med rörelsehinder samt försöksvis studenter med psykiska och neuropsykiatriska funktionshinder.

Stöd till omvårdnadsverksamhet vid riksgymnasier för svårt rörelsehindrade ungdomar

Sisus uppgifter i anslutning till gymnasieskolor med speciellt anpassad utbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning) är att

- administrera det statliga bidraget till verksamheten med särskilda omvårdnadsinsatser samt att följa och utvärdera verksamheten
- svara för administrativt stöd till Rh-nämnden
- meddela föreskrifter om avgifter för kost och logi
- bistå huvudmännen för omvårdnadsinsatser med vissa administrativa tjänster.

Elever som till följd av sitt rörelsehinder behöver anpassad undervisning, habilitering under skoldagen och i vissa fall boende och omvårdnad i boendet har rätt till detta enligt förutsättningar som framgår nedan. För närvarande finns Rh-anpassad riksgymnasieutbildning på fyra orter i landet. Närmare 180 ungdomar är idag antagna som elever vid Rh-anpassad gymnasieutbildning.

Sisus administrerar de statsbidrag som går till habilitering och elevhemsboende och träffar därför årligen överenskommelser om den ekonomiska ersättningen för verksamheten med de huvudmän – omvårdnadshuvudmännen – som enligt avtal med staten ansvarar för omvårdnadsinsatserna på de fyra riksgymnasieorterna. Stats-

bidraget till undervisningen på riksgymnasierna fördelas av Skolverket. Avgränsningen sker så att elevassistenter inom skolan finansieras inom utbildningsdelen, medan kostnader för annan assistans hänförs till omvårdnadsverksamheten.

Hemkommuner och hemlandsting betalar sedan den 1 juli 2001 en tredjedel av de genomsnittliga kostnaderna för insatserna för en elev. Sibus svarar för administrationen av den ekonomiska ersättning som elevernas hemkommuner och hemlandsting betalar.

Sibus utfärdar föreskrifter bland annat om hur ersättningen från hemkommuner och hemlandsting beräknas. Föreskrifterna publiceras i Socialstyrelsens författningssamling.

Sibus anordnar årliga möten med huvudmännen för omvårdnadsverksamheten samt ger stöd till arbetsgrupper och nätverk för verksamhetsutveckling (forum för samarbete och erfarenhetsutbyte). I nära samarbete med de lokala företrädarna för omvårdnadsverksamheten arbetar Sibus också med utveckling, uppföljning och utvärdering av denna.

Kanslifunktion till Nämnden för rh-anpassad utbildning

Bestämmelserna om vilka krav som gäller för att antas till Rh-anpassad utbildning finns i 5 kap. skollagen (1985:100) och i gymnasieförordningen (1992:394). De ungdomar som uppfyller dessa krav har en laglig rätt till Rh-anpassad gymnasieutbildning inom riksgymnasieverksamheten. Beslut om antagning fattas av en särskild antagningsnämnd – Nämnden för Rh-anpassad utbildning (Rh-nämnden). Nämnden gör en bedömning av vilka av de sökande som uppfyller de krav som ställs och beslutar om antagning. Nämndens beslut att inte anta en elev kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

Rh-nämnden är en nämndmyndighet, vars ledamöter utses av Specialpedagogiska institutet. Rh-nämnden får administrativt stöd av Sibus och finansieras över Sibus anslag.

Sibus samarbetsparter och målgrupper är huvudmännen för omvårdnadsverksamheten vid de fyra riksgymnasierna samt hemkommuner/hemlandsting

Till målgruppen hör främst elever som antagits till rh-anpassad utbildning.

Bemötande

Sisus uppgift är att verka för kompetensutveckling inom all offentlig verksamhet när det gäller bemötande av personer med funktionshinder samt att följa den verksamhet som pågår.

Att förbättra bemötandet av människor med funktionshinder är ett prioriterat område i handlingsplanen. Sisus har sedan år 2000 uppdraget att verka för ökad kompetens i bemötande av personer med funktionshinder och är därför en av nyckelaktörerna för genomförandet av planen. I uppdraget ingick att arbeta fram både ett nationellt program, ett informations- och utbildningsunderlag till nyckelpersoner i staten samt att fördela stimulansmedel till modellprojekt.

Syftet med stimulansmedlen var att påverka och stimulera till en förändring av bemötandet inom främst den offentliga sektorn. Modellprojekten handlar om metoder/modeller för kompetensutveckling av personal i bemötande av personer med funktionshinder. Under 2001 – 2003 användes stimulansmedel till 48 modellprojekt.

Det nationella bemötandeprogrammet fastställdes under år 2003. Som ett komplement till det tryckta programmet finns en webbaserad idébank. I idébanken finns en stor mängd information och kunskap som inte ryms i det tryckta programmet och innehåller bland annat tips på litteratur, studiematerial, länkar till relevanta hemsidor, aktuell forskning, utredningar och lagstiftning. Aktuell information har kontinuerligt funnits på hemsidan. Medverkan i externa konferenser, seminarier och utbildningar sker med stor frekvens. I bemötandearbetet har därutöver ingått att arbeta fram och distribuera skrifter, antologi, video och CD, foldrar och tidning.

Inom ramen för bemötandeuppdraget har Sisus ett kompetensutvecklingsråd med 21 ledamöter från handikapprörelsen, kommun- och landstingsförbund, fackliga organisationer, andra huvudmän och myndigheter.

I samråd med Statens kvalitets- och kompetensråd (KKR) och HO tar Sisus fram ett informations- och utbildningsunderlag för nyckelpersoner i statsförvaltningen i handikappolitiska frågor.

Enligt regleringsbrevet för år 2004 skall Sisus inom ramen för bemötandearbetet särskilt följa verksamheten vid de allmänna försäkringskassorna, Stockholms kommun och Västerbottens län.

Därmed fortsätter utvecklingsarbetet med pilotverksamhet inom en kommun, en myndighet och ett län.

Under 2003 har Sibus på regeringens uppdrag även samordnat aktiviteterna i Sverige under Europeiska handikappåret 2003. Uppgiften har varit att bland annat fördela projektmedel samt genomföra en invigningskonferens. Sibus har också upprättat och underhållit en särskild hemsida under det Europeiska handikappåret. Uppdraget har genomförts parallellt med bemötandeuppdraget till ömsesidig nytta för uppdragen och i ett nära samarbete med handikapprörelsen.

Brukarinflytandet är prioriterat i allt bemötandearbete. Det har handlat om att få en delaktighet från såväl brukarorganisationerna som enskilda personer i förändringsarbetet och att fastställa kriterier för kvalitet på samtliga bemötandenivåer.

Bemötandeuppdraget har breddat Sibus verksamhet, influerat övriga verksamhetsområden och påverkat myndighetens kompetensprofil. Bland annat har arbetet med modellprojekten samt projekten under handikappåret givit fördjupade erfarenheter i projektbedömning och –stöd samt i uppföljning och utvärdering. Uppdraget har gett Sibus ett brett kontaktnät inom myndigheter, intresseorganisationer, utbildningsanordnare, landsting och kommuner.

Målgrupper för bemötandeuppdraget är anställda och förtroendevalda inom den offentliga sektorn. Bemötandeprogrammet vänder sig särskilt till förtroendevalda och chefer med tyngdpunkt på ansvariga för personal, information samt metod- och kompetensutveckling.

THUT

Sibus har sedan år 1996 på regeringens uppdrag informerat i första hand studenter med rörelsehinder om den fysiska tillgängligheten vid landets universitet och högskolor via den internetbaserade databasen (THUT).

Med anledning av ändrad lagstiftning och HO:s nya riktlinjer för en tillgängligare statsförvaltning kommer databasen att utvecklas och anpassas efter gällande regelverk.

Sibus skall i samarbete med HO analysera den fortsatta användningen och tillämpningen av informationsdatabasen. I avvaktan på detta har THUT släckts ner tills vidare.

3.1.2 Ekonomi och administration

De anslag som Sibus disponerar utgörs av dels medel för de egna driftkostnaderna och dels bidragsmedel för transferering av stöd till olika former av insatser för att möjliggöra utbildning för studerande med funktionshinder. Myndighetens tilldelade anslagsmedel för åren 2004, 2003 och 2002 framgår av nedanstående tabell.

(tkr)	2004	2003	2002
Förvaltningsanslag 9/16:9 ap 1	15 647	19 373	15 022
CSN:s förvaltningsanslag 16/25:78 ap. 2, Sibus adm. kostnader för korttidsstudiestöd	605	297	289
Bidragsmedel:			
9/16:9 ap 2, stimulansbidrag		9 000	9 000
9/16:3 ap 1, särskilt utbildningsstöd	162 319	158 884	159 733
9/16:3 ap 3, nationellt kunskapscenter	6 000		
15/25:7 ap 2, bidrag till korttidsstudier	12 752	7 992	8 048
17/25:2 ap 1, tilläggsbidrag	41 705	40 906	39 788
Summa anslagstilldelning	239 028	236 452	231 880

För år 2003 tillkom förutom ovanstående också 8,5 miljoner kr i externa medel, vilket bland annat avsåg stimulansprojekt (5 miljoner kr från Myndigheten för skolutveckling) och medel till aktiviteter under Europeiska handikappåret (EU-medel 3 miljoner kr).

Förvaltningsanslaget 9/16:9 förstärktes när bemötandeuppdraget inleddes under år 2000 med 3 miljoner kr årligen. Förvaltningsanslaget för 2003 innefattade dessutom 3 000 tusen kr som Sibus fick utnyttja för insatser i samband med Europeiska Handikappåret. Under anslagsposten 2 tilldelades Sibus från år 2001 stimulansmedel med 14 miljoner kr per år under tre år (varav 9 miljoner kr till offentlig sektor och 5 miljoner kr till skola och barnomsorg). Stimulansmedlen har under åren 2001 – 2003 använts till sammanlagt 48 modellprojekt.

Statsbidraget till särskilt utbildningsstöd omfattar stöd till folkhögskolor, universitet och högskolor samt finansierar omvårdnadsverksamhet i anslutning till den Rh-anpassade utbildning, som bedrivs vid fyra riksgymnasier för svårt rörelsehindrade ungdomar. Eftersom antagning till riksgymnasium baseras på en rättighetslag skall behovet av habilitering, omvårdnad och boende ha första prioritet när anslaget tas i anspråk. Under 2003 fördelades cirka

70 miljoner kr till riksgymnasierna. Stöd till folkhögskolor och högskolor fördelas därefter enligt medelstillgång. Med särskilt utbildningsstöd avses här assistans. Till folkhögskolor fördelades 2003 cirka 87 miljoner kr och till universitet och högskolor drygt 3 miljoner kr.

Som bidragsmedel har för år 2004 tillkommit 6 miljoner kr till nationellt kunskapscenter för dövblinda vid Mo Gård.

För år 2003 beviljades 8 miljoner kr till korttidstudier i mindre omfattning som är särskilt anpassade till studerande med funktionshinder, eller studier om funktionshinder.

Statsbidrag/tilläggsbidrag till folkhögskolor avser särskilt kostnadskrävande utbildningsinsatser relaterade till studerande med funktionshinder. Utöver 4,4 miljoner kr, som tilldelas SRF för anpassning av studiematerial, fördelas tilläggsbidraget i övrigt till folkhögskolor (tolk, läromedel, anpassning av teknik, assistans m.m.).

Den omfattande ekonomihanteringen (budgetåret 2003 drygt 236 miljoner kr) kräver en större administration än vad myndigheter av motsvarande storlek vanligen har. Handläggningen och uppföljningen av statsbidragsfördelningen har effektiviserats genom utveckling av en SQL-databas, som är ett system för databashantering.

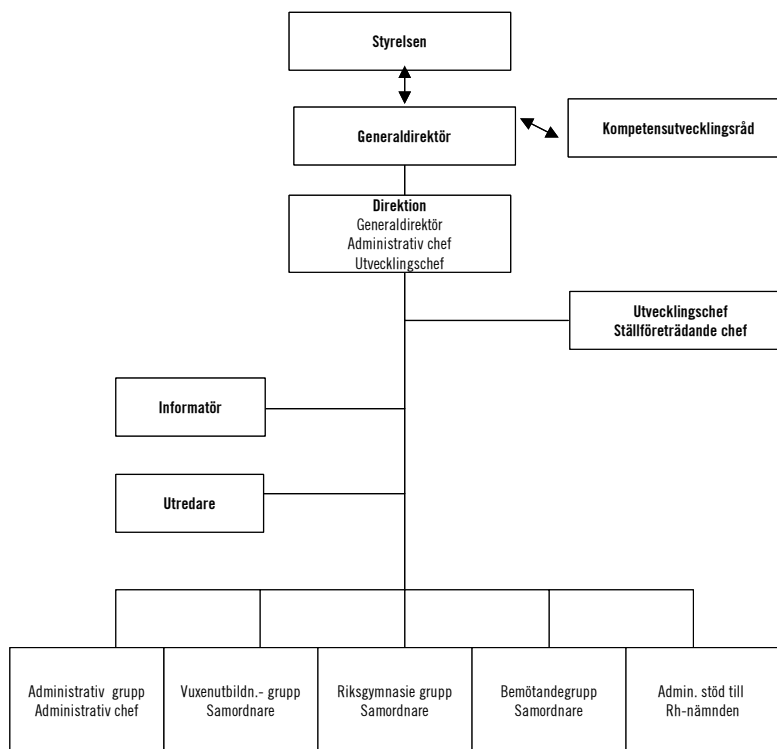
Sisus kostnader för sina verksamheter under åren 2002 och 2003 framgår av nedanstående tabell. I beloppen har endast medtagits kostnader som finansierats med anslag.

Sisus	Kostnader (tkr)	
	2003	2002
Bemötande frågor inklusive THUT	10 665	7 330
Bidrag till utbildningsanordnare samt bidrag till kortare studier	7 303	8 771
Summa	17 968	16 101

Sisus fick under 2003 disponera vissa särskilda medel för sina kostnader under det Europeiska Handikappåret samt för implementering av bemötandeuppdraget. För dessa frågor förbrukades 2 550 tusen kr utöver kostnaderna för den reguljära verksamheten.

Organisation och resurser

Sisus organisation framgår av nedanstående organisationsplan

Myndigheten är organiserad i ledning och fem grupper. I stabsfunktion finns därutöver resurser för utveckling, utredning och information. Ledningen består av generaldirektör, utvecklingschef och administrativ chef. Vuxenutbildningsgruppen svarar för statsbidrag till folkhögskolor och högskolor samt för korttidstudiebidrag. Statsbidrag till riksgymnasierna handläggs av riksgymnasiegruppen som samverkar med det administrativa stödet till Rh-nämnden. Den administrativa chefen har chefsansvar för den administrativa gruppen. I övriga grupper leds arbetet av en samordnare. Utvecklingschefen är tillika samordnare i bemötandegruppen, där även THUT ingår.

Resursanvändningen under 2003 uppgick till 16,8 årsarbetskrafter (åa). Av dessa har 6,9 åa arbetat inom verksamhetsgrenen

Bidrag till utbildningsanordnare samt 2,1 åa inom Bidrag till kortare studier. För verksamhetsgrenen Handläggning av bemötande frågor har 7,3 åa använts och för Information om tillgänglighet (THUT) har 0,5 åa använts. Utöver egna resurser anlitar Sisus externa resurser för framställning av material och utredningar, för löneadministration och inom IT-området. Ledning och administrativt arbete har fördelats procentuellt på de olika verksamhetsgrenarna.

3.2 Hjälpmedelsinstitutet

Hjälpmedelsinstitutet är en allmännyttig ideell förening. Föreningens medlemmar är staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet. HI:s ändamål, verksamhet och organisation framgår av föreningens stadgar.

Hjälpmedelsinstitutets ändamål är att arbeta för full delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder genom att medverka till utveckling av bra och säkra hjälpmedel och till en effektiv hjälpmedelsförsörjning. Institutet skall genom sitt arbete bidra till ökad tillgänglighet i samhället för personer med funktionshinder. Verksamheten avser i första hand sådana hjälpmedel som sjukvårdshuvudmännen skall tillhandahålla enligt hälso- och sjukvårdslagen. HI skall särskilt följa och utveckla användningen av ny teknik. Institutet lämnar stöd åt landsting och kommuner samt till statliga organ. Brukarnas inflytande över HI:s verksamhet sker genom ett brukarråd kopplat till styrelsen samt genom kontinuerlig samverkan i en rad verksamheter och projekt.

Föreningen bildades 1998 genom ombildning av det tidigare Handikappinstitutet. Staten, Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet ingick 1998 ett konsortialavtal om bildandet av den allmännyttiga ideella föreningen. Avtalsparterna inträdde som medlemmar i föreningen. Föreningens stadgar utgör en del av konsortialavtalet. Avtalet gällde för perioden 1999 till 2002 och har sedan förlängts med ett år i taget.

Uppgiften att svara för det nationella stödet för upphandling av hjälpmedel tillkom som en uppgift för HI från och med 2002, prop. 2000/01:128 Nationellt stöd vid upphandling av hjälpmedel. Uppgiften låg innan dess på AB Sjukvårdshuvudmännens Upphandlingsbolag, SUB, som ägdes av Landstingsförbundet.

3.2.1 Verksamhet

Hjälpmedelsinstitutets verksamhet omfattar:

- Provning och upphandling
- Forskning och utveckling inklusive standardisering
- Utredningsverksamhet
- Utbildning och kompetensutveckling
- Insatser inom tillgänglighetsområdet
- Internationell verksamhet
- Information

Provning och upphandling

Från den första januari 2002 är det nationella stödet för provning och upphandling samordnat till HI. Tidigare bedrevs provningen av institutet och upphandlingen av AB Sjukvårdshuvudmännens Upphandlingsbolag (SUB). HI:s verksamhet med provning, bedömning och central upphandling av hjälpmedel syftar till att de hjälpmedel som förskrivs av sjukvårdshuvudmännen skall vara bra och säkra samt att huvudmännen tillförsäkras bra priser och villkor. Centralt i verksamheten är att på olika sätt informera om hjälpmedel och de centrala avtalen.

HI:s ramavtal för upphandling har under 2003 omfattat cirka 1 500 miljoner kr, medan den totala upphandlingen av hjälpmedel i landsting och kommuner uppskattas till 3 500 miljoner kr. Hjälpmedelsområden som HI inte upphandlar är t.ex. inkontinensprodukter, (cirka 1 300 miljoner kr) och inom ortopediområdet (cirka 500 miljoner kr).

Vid provningen framkommer ofta resultat som innebär att hjälpmedlen utvecklas och förbättras. Ibland kan resultatet bli att hjälpmedlen inte marknadsförs. Endast en del av produkterna uppfyller institutets krav vid den första genomgången och cirka 25–30 % av provningarna avslutas utan att kraven uppfylls. De produkter som uppfyller kraven förs upp på Förteckning över Bra hjälpmedel. Denna förteckning används som vägledning lokalt vid val av sortiment. Ett av de viktigaste produktområdena vad avser provning och bedömning är rullstolar. Ett annat stort och viktigt område är hörapparater, där det skett en utveckling mot digital teknik. Mer omfattande provning och bedömningsarbete har också genomförts i samband med den centrala upphandlingen av bland annat person-

lyftar, andningshjälpmedel, sitt- och ryggdynor, arbetsstolar samt texttelefoner. HI:s provningsverksamhet påverkar produktutvecklingen.

Samordnad nationell upphandling av hjälpmedel är en viktig uppgift för institutet. På uppdrag av sjukvårdshuvudmännen genomför institutet upphandlingar och tecknar ramavtal för avrop. Målet med upphandlingarna är att med samlad köpkraft tillförsäkra landsting och kommuner bästa möjliga priser på bra och säkra hjälpmedel från tillförlitliga leverantörer. Upphandlingen innebär också en förenklad administration för de lokala sjukvårdshuvudmännen. Inköpsamordningen bygger på ett nära samarbete med sjukvårdshuvudmännen. Genom olika nätverk ges sjukvårdshuvudmännen möjlighet att påverka upphandlingarnas inriktning och innehåll ifråga om kravspecifikationer med mera. Under de senaste två åren har fokus legat på att öka sjukvårdshuvudmännens inflytande och delaktighet i upphandlingen, vilket resulterat i att nätverkens roll och syfte har setts över för att optimera samverkansprocessen.

Som en följd av en ökande regionaliserad upphandling och anpassning till regler för offentlig upphandling har HI i samverkan med sjukvårdshuvudmännen utarbetat en delvis ny modell för institutets upphandlingar. Den innebär att huvudmännen har en egen aktiv roll i upphandlingen med egen utvärdering och tecknande av avtal. Modellen som tillämpas från 2004, avser upphandlingar av hjälpmedel som representerar stora inköpsvärden och volymer (bassortiment). Den nya modellens upphandlingar genomförs som nationella/regionala projekt med HI som projektledare. HI är projektledare och administrerar upphandlingsförfarandet. Omläggningen innebär även i fortsättningen stora arbetsinsatser från HI:s sida i upphandlingsprocessen. Denna kräver en omfattande administration som HI effektiviserar genom användandet av databaser och elektronisk kommunikation.

Under 2003 gjorde HI en utvärdering av verksamheten med provning och upphandling som visade att systemet med nationellt samordnad upphandling ger hjälpmedel med hög kvalitet och säkerhet, att administrationen är billigare än vid en decentraliserad upphandling samt att prisnivån är jämförelsevis låg.

De sammanlagda kostnaderna för provning och upphandling var 16,4 miljoner kr för 2003. Av dessa kostnader faller cirka 13,2 miljoner kr på provning och cirka 3,2 miljoner kr på upphandling.

Samarbetsytor inom verksamhetsgrenen finns gentemot företag inom hjälpmedelsområdet. Inom upphandlingen finns också samarbete med sjukvårdshuvudmännen, kommuner och landsting.

Forskning och utveckling inklusive standardisering

HI är ett nationellt kunskapscentrum och FoU är därmed centralt för verksamheten. HI bedriver FoU-arbete inom de tre kunskapsområdena hjälpmedel, hjälpmedelsverksamhet och tillgänglighet. HI bedriver ingen egen forskning, men arbetar med att stimulera och medverka i forskning och utveckling samt med att sprida forskningsresultat. HI bedriver egna utvecklingsprojekt. Dessa projekt finansieras framför allt genom externa projektbidrag. En annan uppgift är att ge finansiellt stöd till utveckling. Egna resurser och externa medel används för att stödja olika ändamål.

Forsknings- och utvecklingsverksamheten syftar till att tillgodose angelägna brukarbehov av nya hjälpmedel och tjänster. Vidare har HI en viktig roll när det gäller att medverka till utvecklingen av hjälpmedelsverksamheten i kommuner och landsting. Det gäller både kunskaps- och metodutveckling inom olika handikapp- och hjälpmedelsområden och utveckling av organisations- och samverkansformer. Ett viktigt mål för HI är att medverka till ökad forskning om handikapp och funktionshinder och att särskilt lyfta fram teknik, miljö och funktionshinder som ett angeläget forskningsområde. FoU-verksamheten avser också frågor om tillgängligheten i samhället. I arbetet med FoU ingår att samarbeta med forskare, företag, brukare och yrkesverksamma, samt att sprida information om nya resultat.

HI:s uppgifter inom FoU är att som kunskapsorgan:

- stimulera forskning och utveckling
- genomföra eller medverka i FoU-projekt
- ge finansiellt stöd till utveckling.

Finansiellt stöd kan ges som villkorslån eller utvecklingsbidrag. För år 2003 och 2004 har en neddragning av institutets ekonomiska stöd till 3 respektive 2 miljoner kr per år gjorts.

HI:s roll som kunskapsorgan är framför allt att tillhandahålla underlag för forskning och utveckling samt att sprida resultat av genomförda FoU-arbeten av skilda aktörer. Bland annat formulerar

HI tillsammans med andra berörda en samlad uppfattning om FoU-behoven inom aktuella behovsområden.

Exempel på FoU-projekt som HI driver är SmartLab, som är en del av institutets satsning på IT-stöd i boendet. SmartLab är en demonstrationslägenhet med tillhörande laborier och fungerar som en mötesplats mellan institutet, brukare, företrädare för vård och omsorg samt företag. HI bedriver dessutom ett tiotal större utvecklingsprojekt, tillsammans med berörda brukarorganisationer. Flertalet bedrivs med lokalt förlagd försöksverksamhet. I flera av dessa projekt finns möjlighet att också ge stöd till utveckling av produkter och metoder. Ett omfattande utvecklingsprojekt är en försöksverksamhet med uppbyggnad av skoldatatek. Ett annat utvecklingsprojekt är HumanTeknik som handlar om hur teknik och anpassningar av bostaden kan vara till stöd för personer med psykiska funktionshinder. Inom projektet pågår en försöksverksamhet i Värmland. HI deltar också i av Vinnova delfinansierade kompetenscentra Centrum för användarorienterad IT-design (CID) och Centrum för talteknologi (CTT) vid KTH.

HI medverkar i det nationella och internationella standardiseringsarbetet på hjälpmedelsområdet. Standardisering innebär gemensamt fastställda krav och provningsmetoder. De fastställda kraven påverkar på ett avgörande sätt utformningen av hjälpmedel och standardiseringsarbetet är därför av stor betydelse för produktutveckling och för provningsverksamheten. HI håller ordförandeskapen och sekretariaten för två internationella kommittéer, och medverkar också som experter i nationella och internationella arbetsgrupper. För att förankra arbetet i Sverige finns svenska nationella kommittéer, med representanter från företag, myndigheter, sjukvårdshuvudmännen och brukarorganisationer. Det sker också ett nära och intensivt nordiskt samarbete.

Arbetet med standardisering har fått ökad nationell och internationell uppmärksamhet, särskilt i samband med arbetet för tillgänglighet för personer med funktionshinder. Detta gäller såväl fysisk tillgänglighet som tillgänglighet till det nya informations-samhället. Begreppet "Design för alla" har anammats också inom standardiseringen. EU-kommissionen har uppdragit åt de europeiska standardiseringsorganisationerna att finna metoder för att ge äldre- och handikappaspekter reellt genomslag i all standardisering.

Arbetet med standardisering har betydelse för produktutveckling och för provningsverksamheten. Standardisering är också av betydelse för tillgänglighetsarbetet. HI:s medverkan i standardiserings-

arbetet har ökat, t.ex. genom att HI är ordförande och sekreterare i det av EU initierade "Mandat 283", som handlar om att påverka standardisering inom alla samhällsområden. HI är också medlem i ett EU-konsortium som handlar om design för alla.

Inom verksamhetsgrenen finns breda samarbetsytor:

- sjukvårdshuvudmännen – landsting och kommuner
- forskare och utbildare – universitet och högskolor
- handikapprörelsen
- forskningsråden FAS och Vinnova
- myndigheter som Vägverket, Konsumentverket, Statens kulturråd, Myndigheten för skolutveckling och Specialpedagogiska institutet
- EU-kommissionen
- företag
- brukare.

Utredningsverksamhet

Utredningsverksamheten syftar till att följa och analysera utvecklingen, både för att anpassa institutets egen verksamhet och för att som nationellt kunskapscentrum utgöra ett stöd för sjukvårdshuvudmännen. Det finns ett stort behov av fakta och diskussionsmaterial som belyser hjälpmedelsverksamheten och betydelsen och nyttan av hjälpmedel.

Stora förändringar sker inom hälso- och sjukvården som får konsekvenser för hjälpmedelsverksamheten. Allt större del av sjukvården sker i hemmen. Andelen äldre ökar och därmed hjälpmedelsbehoven inom denna grupp. Rehabiliteringsinsatser och hjälpmedelsverksamhet ökar inom kommunerna. Dessa faktorer ökar kraven på en kostnadseffektiv användning av hjälpmedel. Det är en viktig uppgift för HI att ta fram statistik, konsekvensbeskrivningar, kostnads-/nyttostudier och faktaunderlag av olika slag. Användare av och målgrupper för sådana studier och underlag är framför allt sjukvårdshuvudmännen. Dessa kan använda HI:s utredningar som underlag för strategier hur hjälpmedel och metoder kan föras in i den praktiska verksamheten i kommuner och landsting.

Det finns också önskemål om utredningsinsatser åt enskilda kommuner och landsting. Uppdragsverksamheten har inneburit ett delvis nytt arbetssätt för HI och under 2002 antog styrelsen en

policy för denna verksamhet. Uppdragsverksamheten i form av utredningar och konsultinsatser, som i flera fall handlat om sammanslagningar till gemensamma nämnder, har inneburit ett delvis nytt arbetssätt för HI. Uppdragsverksamheten innebär att uppdragsgivarna är externa och avgift tas ut enligt en självkostnadsprincip. Sådana uppdrag kan tas inom såväl utredningsverksamheten som inom andra verksamhetsgrenar.

Utbildning och kompetensutveckling

En viktig uppgift för HI är att öka kunskapen om hjälpmedel och hjälpmedelsanvändning i samhället. Kunskapsspridningen sker på olika sätt, framför allt genom utbildningsmaterial, kurser, konferenser, yrkesträffar och nätverk. Målgrupper är i första hand personal inom hjälpmedelsverksamheten. HI ordnar flera årligen återkommande informations- och utbildningsarrangemang. ID-dagarna med cirka 5 000 besökare är HI:s största årliga informations- och demonstrationsdagar.

En viktig del i kunskapsspridningen är att föra ut resultaten från utvecklingsprojekt. Ett exempel på detta är Barnhjälpmedelståget som turnerat och gett seminarier på många platser såväl i Sverige som utomlands. Detta har genomförts i samarbete med såväl handikapporganisationer som flera statliga myndigheter och Rädda Barnen.

I anslutning till provningsverksamheten ordnas varje år kurser för att öka kunskaperna vid val och hantering av hjälpmedel.

Ett område som är under utveckling är utbildningar om utformningen av webbsidor. HI anordnar egna kurser och medverkar i olika seminarier om tillgänglighet till Internet. HI arbetar också med ett läromedel för webbtillgänglighet och ger kurser om tillgänglig statsförvaltning.

HI erbjuder även uppdragsutbildningar. Dessa totalfinansieras genom avgifter.

Utvecklingen framöver innebär att allt fler kommer att behöva utbildning om allt mer inom hjälpmedelsområdet. Såväl specialistutbildning som breddutbildning av personal inom hjälpmedelsverksamheten behövs. Det är en central uppgift för HI att kunna möta en ökad efterfrågan på utbildningsinsatser för att tillgodose behoven av välutbildade förskrivare. För den långsiktiga kompetensförsörjningen är det viktigt att påverka innehållet i grund- och fort-

bildningarna inom vård- och omsorgsområdet. HI samarbetar med högskolor och med yrkesverksamma inom hjälpmedelsverksamheter i utvecklingen av utbildningar och forskningsanknuten fortbildning.

Insatser inom tillgänglighetsområdet

Enligt sina stadgar skall HI "bidra till ökad tillgänglighet i samhället för funktionshindrade". Under hela HI:s tid har därför tillgänglighet varit en naturlig del av institutets arbete. Utgångspunkten för arbetet är FN:s standardregler och perspektivet Design för alla. HI är samordnare i Sverige för EU:s nätverk kring Design för alla. HI:s utvecklingsinsatser var tidigare mer inriktade på bra och säkra produkter. Nu har man en tydligare fokusering i utvecklingsarbetet mot hjälpmedlens funktion i sammanhang med den omgivande miljön. HI arbetar med att samla och sprida kunskap och resultatet används av många olika myndigheter, kommuner och landsting men även planerare, arkitekter med flera. HI:s roll som kunskapscentrum inom tillgänglighetsområdet omfattar frågor om tillgänglighet till IT-tjänster, byggd miljö, produkter och tjänster. Ett exempel på sådan kunskapsspridning är handboken *Bygg ikapp handikapp*, som är avsedd att användas som uppslagsbok vid planering och projektering av byggnader och utemiljö. Handboken kompletteras med nytt faktamaterial.

HI har på senare år märkt en ökad efterfrågan på insatser inom tillgänglighetsområdet. Insatserna uppskattades av HI för ett par år sedan till cirka 7 % av den totala verksamhetsvolymen.

I den nationella handlingsplanen för handikappolitiken pekas arbetet med tillgänglighet ut som ett av de viktigaste områdena för genomförandet av handlingsplanen. Som en följd av detta inrättades ett Tillgänglighetscenter vid Handikappombudsmannen. HI har ett nära samarbete med HO:s tillgänglighetscenter. Samarbetet har främst inriktats mot frågor om fysisk tillgänglighet, tillgänglighet på transportområdet och till information.

Från HI:s sida anser man att kunskap om tillgänglighetsfrågor är nödvändigt för arbetet med hjälpmedel. För att få fram bra hjälpmedel måste man även ta in i perspektivet vilken miljö dessa hjälpmedel skall fungera i. Hjälpmedel kompenserar för det handikapp som uppkommer i relationen mellan miljön och personen med

funktionshinder. Det kommer därför alltid att vara en uppgift för institutet att arbeta för en god tillgänglighet och design för alla.

På regeringens uppdrag utvecklade HI en handlingsplan för åren 1998–2002 för IT för funktionshindrade och äldre. Handlingsplanen har sedan genererat fortsatta aktiviteter inom området.

Informationssamhället ställer krav på insatser för att bli tillgängligt för människor med funktionshinder. HI arbetar med att påverka tillverkare av hårdvara och mjukvara samt leverantörer av tjänster. HI:s tillgänglighetsarbete inom IT-området har inriktats på att standardprodukter skall kunna användas/funktera tillsammans med individuella hjälpmedel.

Internationell verksamhet

Hjälpmedelsverksamheten påverkas i hög grad av den internationella utvecklingen. Institutet bedriver internationellt arbete inom alla verksamhetsgrenar, främst inom standardisering, provning och FoU. Utöver detta pågår kontinuerligt allmän omvärldsbevakning och kunskapsutbyte, informationsarbete, tjänsteexport och biståndsarbete på konsultbasis.

Den internationella utvecklingen har en ökande betydelse och påverkan på det nationella arbetet med hjälpmedel och tillgänglighet. Detta kommer särskilt till uttryck i IT-relaterade frågor.

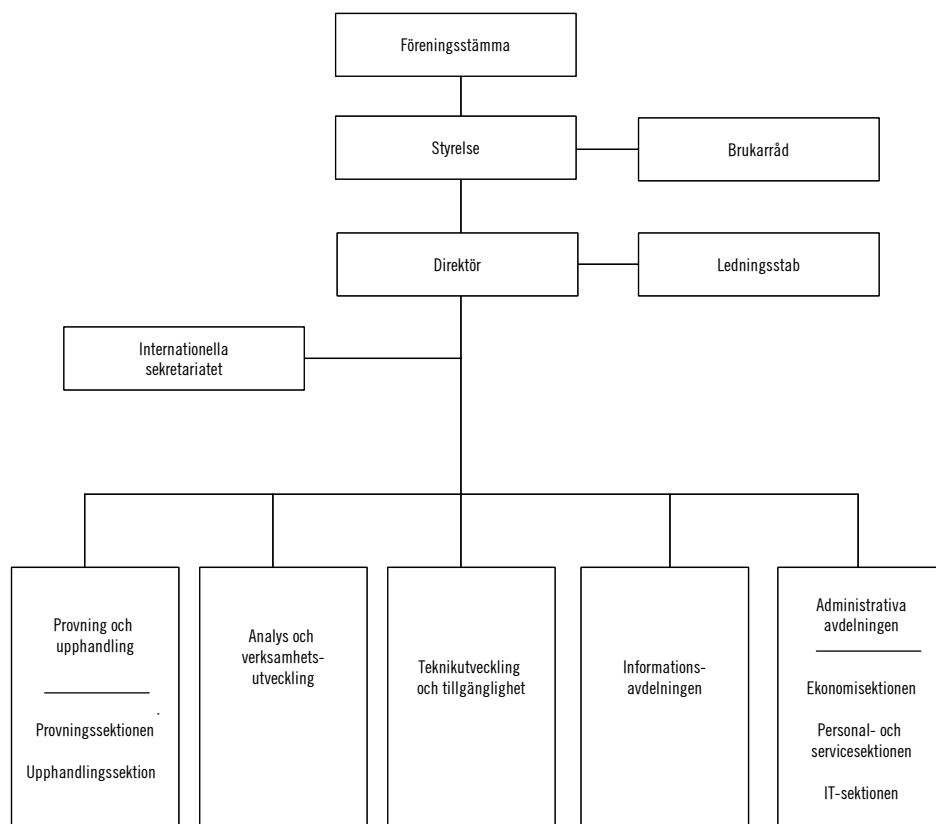
Information

Institutet är ett kunskapscentrum. Att informera om denna kunskap är en viktig del av institutets verksamhet. Arbetet sker på många sätt, både genom planerade riktade insatser och som en integrerad del i det dagliga arbetet med projekt och utåtriktade aktiviteter. Institutet arbetar målmedvetet för att nå ut till olika utvalda målgrupper. Institutets bibliotek är det största fackbiblioteket i Norden inom området funktionshinder och tillgänglighet, och är öppet för alla.

HI har en omfattande försäljning av böcker, foldrar och annat material. Internet utnyttjas som en viktig kanal för att nå ut med materialet och en del trycksaker kan där hämtas gratis.

3.2.2 Organisation och resurser

År 2002 infördes en ny organisation vid Hjälpmedelsinstitutet. Organisationen framgår av nedanstående bild.

Antalet budgeterade helårstjänster är 86 för år 2004. Detta är oförändrat sedan 2003, då antalet reducerades från att ha varit 90. Förutom de budgeterade tjänsterna finns vanligtvis cirka 5–10 projektanställda. Ledningsfunktionerna och de fem avdelningarna i skissen ovan har följande antal personer anställda:

- Direktör och ledningsstab 3
- Internationella sekretariatet 3
- Provning och upphandling 26
- Analys och verksamhetsutveckling 12

- Teknikutveckling och tillgänglighet 14
- Informationsavdelningen 12
- Administrativa avdelningen 19

Dessutom tillkommer cirka fem längre projektanställningar.

Kostnader och finansiering

HI:s verksamhet finansieras till cirka 60% med anslagsmedel som bidrag från ett anslag som disponeras av Socialstyrelsen. Medlen utbetalas utan särskild rekvisition till HI. Dessa anslagsmedel för 2004, 2003 och 2002 framgår av tabellen nedan.

(tkr)	2004	2003	2002
9/13:3 Bidrag till hälso- och sjukvård			
ap. 6.1 Ersättning Hjälpmedelsinstitutet	45 705	45 705	45 705
ap. 6.2 Metod- och kunskapsutveckling	5 500	5 500	5 500
Summa statsbidrag	51 205	51 205	51 205

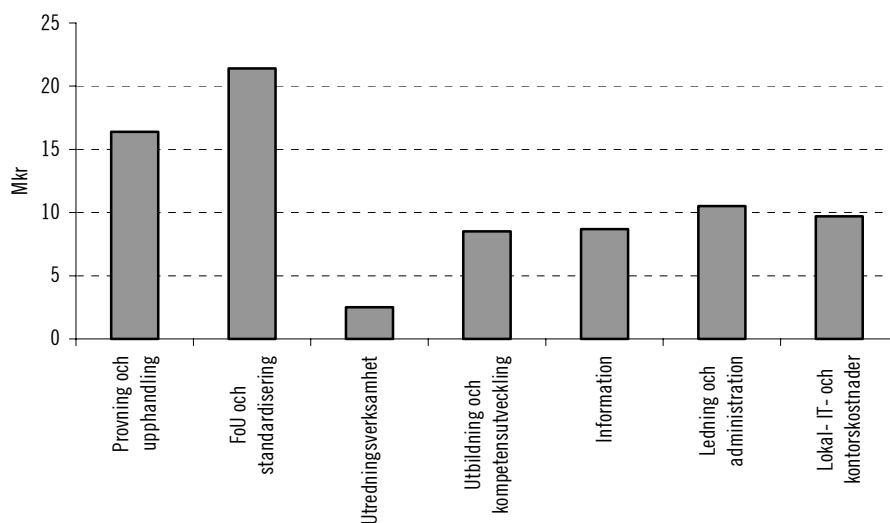
De totala kostnaderna för HI:s verksamheter och finansieringen av dessa framgår av nedanstående tabell.

miljoner kr	Budget 2004		Utfall 2003		Utfall 2002	
	Mkr	%	Mkr	%	Mkr	%
Bidrag via statsbudgeten	51,2	54 %	51,2	66 %	51,2	60 %
Försäljningsintäkter	12,8	14 %	12,1	16 %	12,6	15 %
Projektbidrag	26,6	28 %	12,2	16 %	16,5	19 %
Räntor och eget kapital	3,5	4 %	2,2	3 %	5,6	6 %
Summa kostnader	94,1	100 %	77,7	100 %	85,9	100 %

Bidraget från statsbudgeten på 51,2 miljoner kr har varit nominellt oförändrat i många år (sedan 1992), förutom de medel som tidigare tillfördes SUB och sedan 2002 ingår i bidraget till HI. Bidraget täcker en minskande del av verksamheten. Utvecklingsarbetet, som genomförs tillsammans med brukarorganisationerna, förutsätter till stor del extern finansiering. Allmänna arvsfonden är den främsta finansören. På senare år har en inte oväsentlig del av finansieringen

skett genom minskning av det egna kapitalet, under år 2003 med 1,4 miljoner kr.

Kostnadernas fördelning på verksamhetsgrenar under år 2003 framgår av diagrammet.

I figuren redovisas inte verksamhetsgrenarna tillgänglighet och internationell verksamhet. Dessa verksamheter skär in i och ingår i de övriga verksamhetsgrenarna och kostnaderna har fördelats över dessa.

3.3 Handikappombudsmannen

HO leds av Handikappombudsmannen som är utsedd av regeringen på sex år. HO är ett enrådighetsverk och har ingen styrelse, men enligt lagen (1994:749) om Handikappombudsmannen biträds ombudsmannen av ett särskilt råd.

Enligt HO:s regleringsbrev för 2004 sker HO:s verksamhet inom politikområdet "Handikappolitik" och verksamhetsområdet "Insatser för delaktighet och jämlikhet". Verksamheten är indelad i två verksamhetsgrenar:

- Granskning, juridiskt stöd och rådgivning.
- Tillgänglighetscentrum.

3.3.1 Handikappombudsmannens verksamhet i stort

HO har – enligt lagen (1994:749) om Handikappombudsmannen – till uppgift att bevaka frågor som angår funktionshindrade personers rättigheter och intressen. HO skall arbeta med uppföljning och utvärdering. Enskilda personer kan få stöd och/eller hjälp att få sina rättigheter och intressen tillgodosedda genom anmälningsärenden och juridisk rådgivning. Ärenden kan röra alla samhällsområden. HO skall också enligt tre diskrimineringslagar se till att dessa lagar följs och äger även rätt att för en enskild föra talan i tvister angående tillämpningen av lagarna. Dessa lagar är: lagen (1999:132) om förbud mot diskriminering i arbetslivet av personer med funktionshinder, lagen (2001:1286) om likabehandling av studenter i högskolan samt lagen (2003:307) om förbud mot diskriminering.

Enligt förordningen (1994:949) med instruktion för Handikappombudsmannen skall HO

”... särskilt verka för att ge personer med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande genom att

- förebygga och bekämpa diskriminering,
- identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhällslivet, samt
- undanröja hinder för jämlikhet i levnadsvillkor för personer med funktionshinder.”

HO skaffar sig kunskap om situationen för människor med funktionshinder genom anmälningsärenden samt juridisk rådgivning. HO bevakar och följer vad andra gör genom överläggningar och andra kontakter med t.ex. handikapporganisationer, myndigheter, landsting och kommuner. HO kan också ta initiativ till olika undersökningar. Den kunskap som HO får genom sin verksamhet utgör underlag för de överväganden och förslag som redovisas till regeringen i syfte att förbättra situationen för personer med funktionshinder.

Förutom bevakning och granskning skall HO informera och skapa opinion. HO har genom det nationella Tillgänglighetscentret ett ansvar för att bygga upp, utveckla och förmedla kunskap om tillgänglighet för människor med funktionshinder. Tillgänglighetscentret har en informerande, pådrivande, rådgivande och samordnande roll.

Under år 2003 fick HO tillsynsansvaret för en tredje diskrimineringslag. Detta tillsammans med att antalet ärenden om juridisk rådgivning till enskilda har ökat på senare år har gjort att HO har begränsat sin juridiska rådgivning till frågor som rör diskrimineringslagarna. De övergripande uppdrag om att följa utvecklingen som finns i 2 § förordningen (1994:949) med instruktion för HO har likaså fått en lägre prioritet inom ombudsmannadelen av myndigheten HO. Vissa av dessa uppgifter sköts nu inom Tillgänglighetscentret.

Utvecklingen på handikappolitikens område har inneburit starkare betoning av mänskliga rättigheter och av arbete mot diskriminering på olika sätt. Denna utveckling innebär också att handikappolitikens tvärspektoriella ambitioner och principen om ”mainstreaming” börjar få genomslag. För HO:s del innebär detta att man koncentrerat arbetet inom ombudsmannadelen till de utredningar och den uppföljning som följer av diskrimineringslagarna samt lagen om HO. HO:s övergripande ansvar att bevaka rättigheter och intressen för människor med funktionshinder tar därför mer och mer sin utgångspunkt i detta arbete. Det övriga arbetet med den mer övergripande implementeringen av den nationella handlingsplanen görs inom Tillgänglighetscentret.

3.3.2 Tillgänglighetscentrum

Ett av de prioriterade områdena i den nationella handlingsplanen för handikappolitiken är att öka tillgängligheten för personer med funktionshinder. Tillgänglighetscentret (TC), som inrättades år 2001, är en nyckelaktör i implementeringen av handlingsplanen.

Uppgiften för TC anges på följande sätt i HO:s instruktion:

”2 § Handikappombudsmannen skall i sin verksamhet bl.a.

....

7. genom det nationella tillgänglighetscentret svara för uppbyggnad, utveckling och förmedling av kunskap, rådgivning och samverkan med berörda aktörer för att göra samhället tillgängligt för personer med funktionshinder.”

Förordningen (2001:526) om de statliga myndigheternas ansvar för handikappolitiken trädde i kraft september 2001. Detta ledde till att uppgifterna för TC förtydligades inför år 2002. Den statliga sektorn blev tydligt prioriterad. Att stödja myndigheternas arbete med att ta fram handlingsplaner för tillgänglighet, att bevaka att så

sker samt att samordna sektorsmyndigheternas arbete blev TC:s huvuduppgifter.

TC inledde tidigt arbetet med att finna formerna för hur stödet till myndigheterna för att förbättra tillgängligheten skulle utformas. År 2002 fick HO uppdraget att formulera underlag till krav på tillgänglighet för personer med funktionshinder till myndigheternas lokaler, information och verksamhet. TC började ett omfattande arbete för att i samråd med handikapporganisationerna, statliga myndigheter och andra intressenter utforma riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning.

I regleringsbrevet för 2004 anges följande mål för TC:

- öka kunskapen hos de statliga myndigheterna genom att utveckla, förankra och sprida riktlinjer för myndigheternas arbete med att göra lokaler, verksamhet och information tillgängligare för personer med funktionshinder
- följa myndigheternas tillgänglighetsarbete och fortsätta utveckla metoder för detta
- verka för att kunskapen om konceptet ”design för alla” ökar i hela samhället
- integrera ett jämställdhetsperspektiv i dessa arbeten
- genom stöd och samordning bidra till att sektorsmyndigheternas arbete med att genomföra handikappolitiken utvecklas.

Under 2003 präglades TC:s verksamhet främst av att slutföra arbetet med och slå fast *Riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning* och att kommunicera dessa riktlinjer till de statliga myndigheterna. Riktlinjerna anger hur myndigheterna bör arbeta med tillgänglighet till verksamheter, lokaler och information. De beskriver hur myndigheten kan göra för att leva upp till sitt ansvar i enlighet med förordningen om de statliga myndigheternas ansvar för genomförandet av handikappolitiken. Riktlinjerna är utformade för statsförvaltningen, men bör kunna vara en grund för även andra verksamheter, exempelvis kommunerna men även andra aktörer. Efter kontakter med handikapporganisationer och med nyckelpersoner på statliga myndigheter planerar TC att revidera riktlinjerna. För att sprida och förankra riktlinjerna har TC valt att arbeta med riktad information. Bland annat har seminarier genomförts och små sammanfattande broschyrer har tagits fram riktade till olika yrkeskategorier.

Uppföljningen av hur tillgänglighetsarbetet fortskrider bland de statliga myndigheterna sker bland annat genom en årlig myndighetsenkät som genomförs sedan 2003. Tillgänglighetscentret arbetar inom hela tillgänglighetsområdet: byggd miljö, transporter och kommunikationer samt IT, telekommunikationsteknik och tillgänglig information. TC finns med i flera olika nätverk, expertgrupper och utvecklingsprojekt inom områdena tillgänglighet och design för alla. Kontaktytorna sträcker sig över många områden. Närmare samarbete finns med exempelvis statliga myndigheter och även internationellt. TC deltar på internationell nivå i en arbetsgrupp som tar fram ISO-standard för tillgänglighet till byggd miljö. Rollen som samordnare av sektorsmyndigheterna och pådrivare för myndigheternas tillgänglighet ger TC många kontakter och ett brett samarbete med statliga myndigheter. Samarbetet med Sibus handlar bland annat om deltagande i utbildningar som berör såväl bemötande som tillgänglighet. TC ingår i Sibus kompetensutvecklingsråd. Med HI finns kontakter och samarbete i flera sammanhang, t.ex. i utbildningar i tillgänglighet men även i olika utvecklingsprojekt och nätverk.

TC har regelbunden kontakt med handikapprörelsen. Ett tillgänglighetsråd utsågs i november 2003 bestående av nio personer utsedda av HSO och SRF. I rådet diskuteras olika aktuella frågor som rör tillgänglighet och handikappolitik.

För genomförandet av TC:s uppdrag är informationsinsatser av central betydelse. Informationsavdelningen inom HO avdelar resurser för detta. Insatserna består dels av framställande av tryckta produkter, exempelvis riktlinjerna för en tillgänglig statsförvaltning, men också att stödja planering av seminarier och utbildningsaktiviteter. Informationsavdelningen arbetar även för tillgänglighet inom sitt fackområde och deltar även i utbildningar i dessa frågor.

I regleringsbrevet för 2002 tillkom för TC uppdraget att stödja och samordna sektorsmyndigheternas arbete med att genomföra handikappolitiken. TC har tagit fram material angående rollen som sektorsmyndighet och uppdraget att formulera etappmål samt haft regelbundna möten med sektorsmyndigheternas chefer och kontaktpersoner. I HO:s årsrapport till regeringen maj 2003 lade HO förslag till hur sektorsansvaren borde stärkas.

Samarbetet med HO:s enheter för samhällsliv och arbetsliv har ökat successivt. Dessa enheter har framför allt kontaktytor mot individer som söker rådgivning och stöd. I informations-sammanhang finns dock ofta behov av insatser från både TC och de övriga

enheterna. Deras olika kompetenser kompletterar varandra och man agerar därför ofta tillsammans. Mellan HO:s roll att granska myndigheter och TC:s roll att vara stödjande gentemot myndigheterna kan en motsättning uppkomma. I det praktiska arbetet har man ännu inte märkt av detta dilemma, men man ser att det i princip skulle kunna uppkomma situationer där HO har oförenliga roller.

Tillgänglighetscentret arbetar med rådgivning inom hela tillgänglighetsområdet mot myndigheter, kommuner, landsting och privata organisationer. Rådgivningen avser

- IT, webb och telekommunikation
- information
- forskning och utvärdering
- fysisk planering och byggd miljö
- trafikfrågor.

I det ursprungliga uppdraget för TC att vara ett nationellt rådgivande organ i frågor om tillgänglighet ingick inte uttryckligen att ha en samordnande roll för sektorsmyndigheterna. Detta uppdrag tilldelades i regleringsbrevet för 2002. Denna samordnande roll har visat sig vara mycket viktig för handlingsplanens genomförande. Det är genom TC:s samordnande roll för sektorsmyndigheterna som det övergripande arbetet sker med att följa upp utvecklingen i landet på handikappolitikens område ur perspektivet av den nationella handlingsplanen och FN:s standardregler. Arbetet att samordna sektorsmyndigheterna är resurskrävande och en bidragande orsak till att en striktare prioritering mellan alla HO:s verksamheter blivit nödvändig.

3.3.3 Organisation och resurser

Verksamheten vid HO är indelad i fem enheter:

- samhällsliv (verksamhetschef samt fyra jurister)
- arbetsliv (verksamhetschef/arbetsrättsjurist samt en jurist)
- tillgänglighetscentret (verksamhetschef och fyra utredare med särskild kompetens inom tillgänglighetsområdet)
- information (informationschef och två informatörer)
- kansliet (kanslichef, ekonomiansvarig, registrator/receptionist och administratör/koordinator).

Antalet anställda är 22 personer och antalet årsarbetskrafter 18.

Tillgänglighetscentret har en verksamhetschef och fyra utredare. Dessutom görs informationsinsatser av medarbetare inom informationsfunktionen. Myndighetens kanslichef har under 2003 och 2004 även varit t.f. verksamhetschef för TC.

HO:s förvaltningsanslag för 2004, 2003 och 2002 framgår av nedanstående tabell.

(tkr)	2004	2003	2002
Förvaltningsanslag 9/16:10	18 682	17 425	15 945

Myndighetens verksamhet omfattar de båda verksamhetsgrenarna granskning, juridiskt stöd och rådgivning samt tillgänglighetscentrum. Verksamhetens kostnader enligt årsredovisningarna för 2002 och 2003 framgår av tabellen nedan. Endast de kostnader som finansierats med anslag har medräknats.

Handikappombudsmannen	Kostnader (tkr)	
	2003	2002
Tillgänglighetscentret	7 318	7 484
Granskning, juridiskt stöd och rådgivning	9 362	8 901
Summa	16 680	16 385